

STATENS
NATUR
OPPSYN

STATENS NATUROPPSYN ÅRSRAPPORT 2011

DIREKTORATET FOR
NATURFORVALTNING

Innhold

Forord	3
Mennesket og naturarven	4
Tradisjonskunnskap om bruk av natur	6
Undring i fjæra	10
På jobb i takrørskogen	12
Skjotselsteamet på studietur til Sveits	16
Dvergålegras – det sårbare graset i fjæra	18
Den store salamandertellingen	20
Godafossulykken – fugl i olje	22
Ingen dager er like	26
Året som fellingsleder i SNO	28
Levde minst ni år på Dovrefjell	32
Minken skal bort!	36
Radiosamband – SNO	40
SNO i 2011	44

Havhest. Foto: Carl Norberg

Forsidebilde: Skograudberga naturreservat. Foto: Tore Solstad

Baksidebilde: Lavtvoksende einer i Lomsdal – Visten nasjonalpark. Foto: Carl Norberg

Forord

Godt inne i 2012 kan det være greit å se litt tilbake på året som er gått. I så måte er rapporten du holder i hendene et greit hjelpemiddel. Dere som ikke er ansatt i SNO, vil raskt forstå av innholdet at i det utvidede naturoppsynsbegrepet inngår ikke bare et tilsyn med etterlevelse av lovene, men også en feltmessig innhenting av informasjon til bruk i miljøovervåking og informasjon og veiledning knyttet til dette.

Årsrapporten gir dere smakebiter på det mangfold av oppgaver vi i SNO og våre samarbeidspartnere, er involvert i. Nå har det lett for å bli slik at det ikke er like fengende å beskrive vår aktivitet knyttet til de kontroller som foretas i forebyggende øyemed, men bak i denne rapporten vil du finne en oversikt over antall anmeldelser og overtredelser som er registrert i 2011.

På den "myke" siden må Mennesket og Naturarven – MONA – prosjektet nevnes. Interessen for ivaretagelse, og ikke minst bruk av tradisjonskunnskap, vekker stor interesse hos mange. SNO gjennomførte i 2011 et forprosjekt med involvering av egne ansatte i tillegg til fagfolk fra et 10-talls andre institusjoner, noe som ga oss et godt utgangspunkt for å se potensialet som ligger i dette arbeidet.

Årsrapporten gir ellers smakebiter både på arbeid med arter vi ønsker å ivareta, og arter vi ikke er like glade i. Mens Ragni forsøker å gi den spinkle, og

sterkt truede sjøplanten dvergålegras gode leveforhold på Vestlandet, benytter Jon Erling lengre sør, tøffere metoder rettet mot mink.

Årsrapporten synliggjør også at SNO er en viktig aktør innenfor rovviltfeltet. Rovdyrforliket i 2011 setter ytterligere fokus på den jobben vi utfører når det gjelder de 4 store. Vil du følge en fellingsleder på jobb i et år, får du også smakebiter av det her.

2011 ga oss også en etterlengtet avtale med Norges Fjellstyresamband, og vi er overbevist om at en videreutvikling av samarbeidet, om oppgaver og felles kompetanseheving på lokalplan vil gi gode effekter.

Jeg håper de fleste vil finne noe av interesse i årsrapporten, og samtidig vil lære oss å kjenne litt bedre. God lesning til dere alle.

Foto: Geir Otto Johansen

Reidar

MENNESKET *og naturarven*

Vår relasjon til planter, dyr og landskap har satt spor i vår kulturelle identitet. Naturens mangfold og bruken av natur handler ikke bare om biologi, men i like stor grad om kultur, økonomi og samfunn. Bruk av natur har gjennom generasjoner vært med på å skape og påvirke naturmangfoldet.

Kunnskapen om hvordan dagens landskap og naturmangfold er formet av bruk gjennom tidene er viktig å registrere, dokumentere og holde i hevd landskap for å opprettholde og foredle naturmangfoldet. Men også for å ha historisk dybde

og gode fortellinger til naturveiledning og formidling av kunnskap om natur og vern og bærekraftig bruk av natur.

Internasjonalt er det sterk fokus på kunnskap om tradisjonell bruk av natur. Både urbefolkninger og lokalsamfunn besitter mye av denne kunnskapen. Gjennom konvensjonen om biologisk mangfold, (CBD) har Norge forpliktet seg til å respektere, bevare, beskytte og opprettholde kunnskap om tradisjonell naturbruk. Naturmangfoldloven trekker også fram kunnskapen om den tradisjonelle bruken som en viktig del av grunnlaget for skjøtsel og forvaltning av natur.

SNO arbeider over hele landet og er førstelinja i arbeidet med å opprettholde verneverdier i nasjonalparker, naturreservater og landskapsvernområder. Gjennom arbeidet kommer SNO i kontakt med personer som har drevet høsting og skjøtsel i disse områdene i mange tiår, og som kan metodene og kan forklare hvorfor landskapene har blitt slik de er.

I løpet av året har SNO-ere gjort intervjuer, studert litteratur, funnet fram gamle kart og fotografier og satt dette

sammen til rapporter fra egne arbeidsområder. Dette samles og bearbeides og vil være viktige kunnskapskilder i arbeidet framover.

I noen områder er det startet opp større dokumentasjons- og formidlingsprosjekter hvor SNO arbeider sammen med andre for å få fram den tradisjonelle kunnskapen om hvordan området ble brukt og hvordan arter av planter og dyr ble utnyttet. Kystlynghei på Hvaler, kulturlandskap på Timenes ved Kristiansand og slåtte- og høstingslandskapet i Mørkridsdalen i Sogn er steder der slike prosjekter er i gang. Det siste er presentert i et eget oppslag på de neste sidene.

Samisk høyskole i Kautokeino har i flere år arbeidet med dokumentasjon av kunnskap om tradisjonell bruk av natur i de samiske områdene i landet. Det er etablert et samarbeid mellom den samiske høyskolen og SNO som videreføres i 2012.

I oppstarten av arbeidet har det også vært et nært samarbeid med det svenske miljøet ved Centrum för biologisk mangfold som har arbeidet med et lignende prosjekt i mange år.

Den 14. november lanserte miljøvernministeren prosjektet "Mennesket og naturarven" som et satsingsområde for Miljøverndepartementet framover.

I 2012 vil Mennesket og naturarven ses i sammenheng med både Verdiskapingsprogrammet for naturarven, DN's kulturlandskapsarbeid og Miljøverndepartementets og Kulturdepartementets satsing på digital formidling av kunnskap om natur og kultur gjennom "Kultur- og naturreisen".

Fra åpningen av prosjektet "Mennesket og naturarven" på Folkemuseet på Bygdøy.

Det ble arrangert kurs for de mest sentrale aktørene i prosjektet i Mørkridsdalen i Sogn.

Tradisjonskunnskap

Den trolske Mørkridsdalen er kjent for sin vakre og ville natur med fossande elvar og frodige ller. Menneska som har levd i dalen gjennommangetusenårharbruktalleressursane som fanst for å overleve. Dette har påverka den naturen og det biologiske mangfaldet som me finn i dag. I prosjektet "mennesket og naturarven" vil SNO finne samanhengen mellom den tradisjonelle bruken og verneverdiane i dalen.

OM BRUK AV NATUR

Landskapsvernområde

I 2009 vart Mørkridsdalen verna som landskapsvernområde etter Naturmangfaldlova. Den tradisjonelle bruken av dalen var ein viktig premiss for vernet. Forvaltninga må difor ta omsyn til den tidlegare bruken når landskapsvernområdet skal takast vare på for framtida.

Lokale initiativtakarar

Mørkridsdalen vart plukka ut som eit utprøvningsområde i prosjektet *Mennesket og naturarven – tradisjonskunnskap om bruk av natur*. En viktig grunn for dette var at bygdelaget i Skjolden dei to siste åra har samla inn tradisjonskunnskap om bruk av Mørkridsdalen frå 1800-talet og fram til 1990-talet. Dei har intervjuet og filma 15 eldre informantar (kunnskapsberarar) frå Mørkridsdalen, samla inn over 200 gamle bilete frå området, og har laga ein tre timars lang dokumentarfilm kalla "Frå naturhushald til nasjonalpark". Filmen er ein hyllest til Mørkridsdalen og til tidlegare generasjonar sitt slit for å overleve i ein slik barsk natur. Dette er eit unikt kjeldemateriale som SNO har fått bruke i forprosjektet.

Målsetjing – forprosjekt:

Samle inn og systematisere informasjon om tradisjonell bruk av slåtteng og haustingsskog i Mørkridsdalen som skal brukast til formidling og til skjøtsel av aktuelle lokalitetar i verneområdet.

Utvalde naturtypar

I forprosjektet valde SNO ut dei utvalde naturtypene slåtteng og haustingsskog som tema for å undersøke korleis dei er forma av tidlegare bruk. Tradisjonskunnskap er nødvendig for at desse naturtypene skal kunna skjøttast på ein god måte.

Nedst i dalen finst det store mengder haustingsskog av alm. Almen har vorte gamal på grunn av at den vart hausta (figur 1). Almen er i seg sjølv ein truga art. I tillegg finst det mykje sjeldan mose, lav og sopp som veks på almebarken.

Figur 1. Gamal alm i Mørkridsdalen.

Figur 2. Gamalt foto frå Knivabakkgjerdet frå 1960-talet. Dette biletet viser at det vart hausta svært mykje gras på denne enga.

Almebarken var svært næringsrik, og gjorde dyra godt

Det vart ikkje kartlagt noko slåttemark i dalen i undersøkingane som var gjort i samband med verneprosessen, men dei eldre kjenner til mange utmarkslåtter i dalen. Den største utmarkslåtta ligg på Knivabakkgjerdet som enno er i tilsynelatande er i god hevd sjølv om det var slutt på slåtten i 1969 (figur 2).

Bygdelaget samla ikkje inn informasjon med tanke på å dokumentere detaljar

Figur 3. Trygve Skjolden.

kring den tidlegare bruken av spesielle naturtypar. Difor vart det trong for ytterligere opptak og intervju i forprosjektet. Ein av intervjupersonane var den 87 år Trygve Skjolden som var dreng i Mørkridsdalen som ung (figur 3).

Kva fann me ut?

I intervju kom det fram informasjon som er viktig for den vidare stell av slåttenga og almetrea. Tidlegare føregjekk slåtten andre veka i august. Dei hesja som regel høyet, og slåttemarka vart beita utover hausten. Bondene i Mørkridsdalen brukte ikkje det næringsrike almelauret, dei brukte almebarken i staden. Utpå seinvinteren når sola var tilbake i dalen hogg dei greiner av almen – dei risa. Greinene vart gitt til kua, sauene og geitene som gnog barken av. Restane vart brukt til ved. Grunnen til at dei gjorde det slik var at dei kunne hausta lauv av andre treslag som bjørk og osp, men det var berre almen dei kunne hauste som for utpå våren når det var slutt på både høyt og lauv. Almebarken var dessutan svært næringsrik og gjorde dyra godt.

Ein annan effekt me fekk ut av intervju var at det var veldig lett å prate med folk om tradisjonskunnskap. Det lokale engasjementet er stort, og det skapar ein felles plattform mellom verne- styresmakter og lokalbefolkning.

SNO set i gong slått og rising etter 40 år

Ei utmarkslåtta må slåast for å ta vare på det biologiske mangfaldet som finst der. Difor sette SNO i gang slått på Knivabakkgjerdet i samarbeid med grunneigarane. Me brukte tradisjonelt slåttetidspunkt og fjerna graset (figur 4).

Rising av alm skal gjennomførast på seinvinteren 2012 med hjelp av informantar som kan den tradisjonelle teknikken. I tillegg vil restaureringskunnskap vere viktig sidan det er gått 40 år sidan sist almane vart risa.

Det lokale engasjementet er stort, og det skapar ein felles plattform mellom verne- styresmakter og lokalbefolkning

Figur 4. Slått på Knivabakkgjerdet i august 2011. Sauebonde Kjell Einar Ormberg har vore sentral i forprosjektet.

Film

Alt som vart gjort i prosjektet vart dokumentert av fotograf Bjørn Bergum og kommentert av Per Espen Fjeld, SNO (figur 5). I løpet av hausten 2011 vart

gamle og nye filmar klipt saman til ein 30 min dokumentarfilm "Mennesket og naturarven – historisk bruk av natur i Mørkridsdalen landskapsvernområde".

Denne filmen vart vist med engelsk tekst på det internasjonale møte om Konvensjonen om biologisk mangfald i Montreal, Canada 3. november 2011.

Figur 5. Bjørn Bergum og Per Espen Fjeld gjer opptak av filmen "Mennesket og naturarven – historisk bruk av natur i Mørkridsdalen landskapsvernområde".

UNDRING

Livet på stranda kan for oss mennesker fortone seg som idyllisk og fredelig. Det er der vi drar om sommeren for å ligge og slappe av, sole oss og bade i det varme vannet. Å gå tur langs sjøen kan for mange være like bra for kropp og sjel som å meditere. Men for de organismene som lever i strandsonen året rundt er det langt fra en idyll. Det er et sted som er i stadig endring – med flo og fjære gjennom døgnet.

Ved høyvann er sonen dekket med vann og beboerne er beskyttet fra solens stekende stråler. Det er likevel ikke trygt. Ved høyvann kan de større rovfiskene i havet trekke inn og jakte på de små dyrene som klamrer seg fast til berget eller gjemmer seg dypt nede i sanden. De større strandkrabbene trekker også innover for å jakte. Bølgene slår innover land og vasker med seg dem som ikke klarer å holde seg fast. Når tidevannet trekker seg tilbake følger de store rovdirene med, men det blir likevel ikke noe tryggere sted å leve. Nå trekker rovdirene fra land nedover i fjæra. Måker, tjeld og ærfugl leter etter muslinger og andre smådyr de kan klare å knuse skallene på. I tillegg steker solen på de små dyrene og plantene og de trues av å tørke ut for vannet atter dekker dem.

Dette er det daglige livet for de dyrene og plantene som lever i strandsonen. Med andre ord, det er bare de tøffeste som overlever og kan klare å beholde sin plass på svabergene og i sanden. Dette er ikke et sted for late, solslikkende strandløver! Og det er dette vi forsøker å formidle gjennom "Undring i fjæra", som gjennomføres i Ytre Hvaler Nasjonalpark – Norges første marine nasjonalpark.

Naturveiledning om livet i havet har én åpenbar utfordring – alt ligger under vann. Det nærmeste vi kan komme havet, når vi har med oss opptil 30 barn er strandsonen. Her møtes land og hav, og vi kan få et lite innblikk i hvordan livet under overflaten er. De fleste av barna vet hva en makrell eller torsk er etter å ha vært på fisketur. Men her

inne på grunna gjemmer det seg mange fisker og smådyr som man ellers aldri ser. Spesielt er det de unge fiskene som gjemmer seg her til de blir store nok til å svømme ut på dypere vann. Med håver, bunnskraper og små leppefiske-teiner kan vi fange fisk og andre smådyr som man ellers sjelden ser. Mangfoldet er stort og vi har fått sett vakre havnåler, taggete ulker og hundrevis av nyklekte strandkrabber.

Til og med små glassål har vi funnet innimellom tangen. Voksen ål migrerer fra Europa til Sargassohavet der de gyter. Yngelen krysser deretter Atlanterhavet for å komme tilbake til sine forfedres oppvekstområder, og når de ankommer kysten her kalles de for glassål. Det er ganske fascinerende å tenke på at denne lille skapningen,

Stranden på Hvaler kan se idyllisk ut, men her er det bare de tøffeste som overlever!

Foto: Alfred Ørjebu

Vi låner med oss havets beboere inn på Nasjonalparksenteret en liten stund.

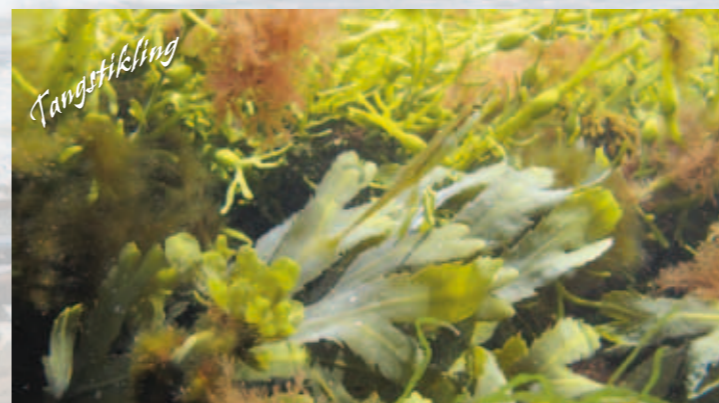
Disse tangrekeene tror vi jammen kommer til å smake godt!

Strandbingo og selolagete sjokkelerter

Entusiasme mangler det ikke på når barna kommer seg ned i fjæra! Ofte er de voksne like gira.

Tangstikling

i fjæra

Tekst og foto: Grethe Hillersøy

7-8 cm lang og helt gjennomsiktig, nettopp har krysset hele Atlanterhavet!

Tangreker og mudderreker finnes det flust med på grunt vann. Tangreken blir her på Hvaler også kalt "svenskereke" fordi den har gule og blå striper på klørne sine. Gjennom litt eksperimentering på nasjonalparksenteret har vi funnet ut at tangrekeene smaker like godt som vanlige reker!

For en liten stund kan vi låne med oss noen av havets innbyggere opp på land for å ta en nærmere titt på dem. Utstyrt med bøtter og små akvarium tar vi dem med oss inn på nasjonalparksenteret. Der kan vi studere dem gjennom elektronisk lupe. Plutselig blir alle de små dyrene som store romvesener på skjermen, og man kan virkelig få sett dem på nært hold. Krabbens mange munnleder som jobber i vei mens den spiser, rekenes småkrangling, fiskene som puster med gjellene, og ruren som sparker med beina for å fange mat.

Så kommer høsten og det meste av det yrende livet trekker ned på dypere vann. Da er det bare å vente på en ny vår som igjen varmer opp vannet på grunna, slik at vi kan gå ut med bunnskraper og håver for å se hva spennende vi kan finne å studere nå!

Naturveiledning om livet i havet har én åpenbar utfordring – alt ligger under vann.

På jobb i TAKRØRSKOGEN

SNO-Skien startet i 2011 arbeidet med restaurering og skjøtsel i Børsesjø naturreservat. Dette arbeidet er et oppdrag bestilt av Fylkesmannen i Telemark. Busker og trær skulle hogges, takrør skulle slås, og alt avfall skulle vekk.

Endringene i det norske kulturlandskapet er mange steder omfattende. Endra arealbruk fører ofte til gjengroing. Dette er også tilfelle ved Børsesjø. Årsakene er flere, men opphør av beiting og slått er viktige årsakene. I dag dominerer takrørskog og krattskog områder som tidligere var beitepåvirkte fuktenger. Dette gjelder særlig for reservatets nordre og søndre del. Resultatet er et mindre mangfold av arter og naturtyper. Når beite og slått opphører, forandres fuktenger raskt. Først vil området gå over til mer høgstaudesamfunn for videre å utvikle seg til takrørvegetasjon. I bakkant av den tette takrørskogen utvikler det seg gjerne en like tett krattskog.

Målsettingen ved de tiltak SNO har startet i Børsesjø NR er å rydde noen områder der gjengroingen er kommet langt, og deretter få åpnet deler av den monotone takrørskogen. Videre er det et mål å få inn beitedyr som kan hjelpe til med å gjenskape fuktenger med et rikt biologisk mangfold. De planlagte tiltakene er forankret i gjeldende forvaltningsplan for området. Med denne planen som utgangspunkt, ble det tidlig i 2011 gjennomført en felles befarings med SNO og FMTE. Her ble praktiske forhold og detaljer diskutert. Videre ble tiltaksområdet merket slik at en hadde en felles forståelse av plan, kart og terreng.

SNO startet i januar med å rydde et aktuelt område i reservatets sydvestre del. Dette er et område der det tidligere har vært beitet, men som nå var dominert av høgvekst takrørskog, busker og trær. I dette området er det tidligere tilrettelagt med plankesti, informasjonstavler og fugletårn. Området benyttes

Skjøtselen starter i Børsesjø NR. Vi rydder kjøreveier og etablerer kvisteplass og tømmerlegger.

I takrørskogen

Det som kunne nyttes til vedfyring ble kjørt ut av reservatet og lagt i legger. Her var det mulig å komme til med traktor for videre transport (fast grunn).

Rådyrene som holder seg rundt Børsesjø ble etter hvert svært glade i våre kvisteplasser.

Fra Ilene naturreservat. Drivved er samlet sammen og er klar for transport ut av beiteområdet.

Våren er i anmarsj og skjæring av stubber står på programmet.

Det ryddes i Ilene naturreservat.

av en stor brukergruppe som ønsker å oppleve mangfoldet i reservatet.

I første omgang ble det tatt ut en del større trær, mest bjørk, men også noe hegg og selje. Alt virke ble tatt ut av området. Det som kunne benyttes til ved, ble kvistet og sortert.

Trass den strenge kulden vi hadde vinteren 2010/11, så var ikke telen særlig dyp. Et isolerende snølag gjorde at

vi faktisk arbeidet på "gyngende grunn". Lett redskap som snøskuter og jernhest ble løsningen da busker og trær skulle transporteres ut.

Etter at dette arbeidet var utført, og snøen hadde tint noe, startet et omfattende arbeid med stubbeskjæring slik at det i slåtten skulle bli lettere å komme til med tohjuls slåmaskin. Det er også viktig med lave stubber ved seinere beiting, slik at beitingen blir så effektiv som mulig,

og at dyra ikke påføres skader på grunn av høye og spisse stubber.

I august måned startet vi slåttearbeidet av takrør. Der grunnen var fast nok, ble det benyttet en kompaktraktor med brede hjul og lavt marktrykk. Traktoren hadde påmontert beitepusser med oppsamlere.

Der grunnen var myk og svært fuktig, så ble det benyttet en tohjuls slåmas-

kin. Det lange takrøret ble så samlet sammen og transportert vekk ved hjelp av en jernhest med hjemmelaget høysvans. De videre planer for Børsesjø er, å fortsette takrørslåtten vinter og høst 2012, samt rydde noe vegetasjon.

SNO har i 2011 også gjennomført liknende tiltak i Presterødkilen og Ilene NR, i Vestfold, men dette er områder ved saltvann, så målet er å gjenskape strandenger. I Ilene naturreservat er det

i tillegg ryddet store mengder trevirke som hadde drevet inn fra sjøen og lagt seg i områder med strandeng. Dette drivtømmeret er viktig å fjerne slik at eksisterende beite i området har den effekt en ønsker. De videre planer for Presterødkilen naturreservat, er å følge opp slått av takrør i 2012. Denne slåtten foregår i reservatets østre del og ligger innenfor en teig det nå er etablert et beiteområde.

Endra areall bruk fører ofte til gjengroing, og resultatet er et mindre mangfold av arter og naturtyper

Det kom mye nedbør i 2011. Gummistøvlene ble rett og slett for korte. Her fra Børsesjø naturreservat.

SKJØTSELSTEAMET PÅ STUDIETUR TIL Sveits

I dagene 29. august til 3. september 2011 dro SNO sitt fagteam for biologisk skjøtsel på studietur til de østlige og midtre delene av Sveits. Hensikten var å hente impulser og kunnskap til vårt arbeid med skjøtsel av verneområder. Teamet var spesielt opptatt av å se nærmere på metoder for skjøtsel av kulturmarks-typer i verneområder.

Sveits er et land hvor kulturlandskapet fortsatt holdes i hevd i stor skala ved bruk av både tradisjonelle/manuelle og nyere, maskinbaserte metoder.

På turen fikk teamet innblikk i bl a følgende tema:

- Skjøtsel av kulturlandskap inn mot naturskog
- Skjøtsel av skog på kalkrikt berg og rasmark
- Restaurering av våtmark i skog
- Slått av fuktenger
- Utmarksslått i tilknytning til bratte, veiløse seterbruk
- Kantsoner og økologiske korridorer i intensivt drevne jordbrukslandskap
- Skjøtsel av våtmarksområder med takrør

I dette bratte kulturlandskapet i Rophaien, kanton Uri i sentral-Sveits, blir selv de øverste grønne flekkene slått hvert eneste år. Gjengroing er fortsatt et ukjent problem i store deler av Sveits. Slåtten skjer med ljà i det bratteste og mest ujevne terrenget og med tohjulsåmaskin med støttehjul i "vanlig bratt" terreng.

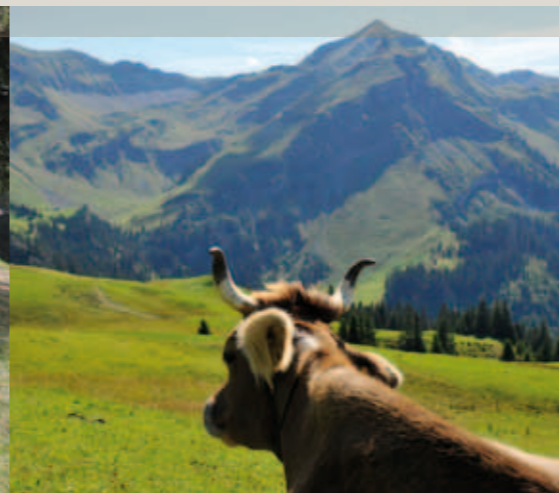
Deltagerne på studieturen lærte mye om skjøtsel i kulturlandskap som har stor overføringsverdi til norske verneområder.

Tohjulsstraktoren har en sentral plass i skjøt-selen av det sveitsiske kulturlandskapet. Her demonstrerer gårdbrukeren Christian Schneider i Entlebuch, kanton Luzern, bruk av tohjuls-traktor med egenkonstruerte tilpasninger. Spesielt interessant for oss var at alt ble slått med "gammeldags" slåmaskin med bjelke og knivstang.

Demonstrasjon av bruk av langorv under en stopp på setra Alp Franzen i Rophaien. "Kan du ljàslått, slår du i bratt terreng like fort som en tohjuls-slå-maskin!" "Det som virkelig er arbeidskrevende er raking og oppsamling."

Teknikken med løypestreng har vært brukt i Sveits i ca 120 år. Tidligere satte en høytt i stakk og hentet det ned med slede eller kastet det nedover om høsten. På artsrike utmarks-beiter er det storfe som beiter. Sau blir ikke benyttet, da den ved sitt selektive beitesett spiser opp de plantene man ønsker å bevare.

Beiting med storfe foregår på de noe slakere arealene nedenfor det bratte slåtteterrenget. Dette er ugjødslet areal med forholdsvis artsrik mark. Beitedyra flyttes trinnvis opp i fjellet om våren og nedover om høsten. På artsrike utmarksbeiter er det storfe som beiter. Sau blir ikke brukt, da den ved sitt selektive beitesett spiser opp de plantene man ønsker å bevare.

DVERGÅLEGRAS

- det sårbare graset i fjæra

Dvergålegras er en svært sjelden plate i Norge, som er sterkt truet av utryddelse. Det er gjort funn av planten på 19 lokaliteter her i landet (Hordaland, Rogaland og Oslofjorden). I følge handlingsplanen for dvergålegras (DN Rapport 1-2010) var fortsatt 11 av lokalitetene intakte per februar 2010.

Det er sju registrerte dvergålegras-lokaliteter i Hordaland, og to av disse var fortsatt intakte i 2011; Leiro på Huglo og Berge i Strandebarm. De senere årene har det vært sterk tilbakegang på de to lokalitetene på Stord, Sævarhagsvikjo og Melkevikjo. Dvergålegraset ble ikke gjenfunnet der i 2010. På Onarheim og Bjellandshamn i Kvinnherad og Halvardsvika på Bømlo er det ikke blitt gjort gjenfunn av arten i nyere tid.

Hvorfor dvergålegras har forsvunnet fra lokalitetene på Stord er usikkert, men det er en mistanke om at det kan skyldes beiting fra knoppsvane. Da dvergålegras nylig har forsvunnet fra disse lokalitetene, kan det fortsatt ligge spiredyktige frø i bakken. Det er derfor en mulighet for at lokalitetene kan ta seg opp igjen, hvis forholdene legges til rette. Det gjennomføres derfor et forsøk med å

gjerde inn lokaliteten på Melkevikjo slik at eventuell beiting av nyskudd kan forhindres. SNO og Stord/Fitjar landbruks- og miljøkontor satte derfor opp et gjerde rundt lokaliteten høsten 2010.

Dvergålegraset vokser på skjermete langgrunne leirstrender, der det blir helt tørt ved normal fjære og oversvømmes

ved normal flo. Gjerdet står ute i vannet (normalt 30-50 cm oppe på gjerdet) ved flo, og helt tørt ved normal fjære. Fugler kan verken gå eller svømme inn i innhengningen, og den er trolig for liten til at så store fugler som svaner vil prøve å lande oppi. Vi har likevel laget en fluktvei ut av innhengningen, i tilfelle en svane skulle komme innenfor. Dette fordi de vil ha for "kort rullebane" til å komme seg på vingene igjen.

Det blir en del vedlikehold når gjerdet står slik at det blir vått ved flo sjø. Lokaliteten må derfor besøkes med seks til åtte ukers mellomrom. Nye planter er foreløpig ikke registrert på denne

lokaliteten, men det er planlagt å la forsøket gå i fem år.

Tilbakegangen av dvergålegras kan skyldes beiting av knoppsvane

SNO har også jevnlig ført tilsyn med de to intakte forekomstene i Hordaland. Dette er spesielt viktig med tanke på de store negative endringene som nylig har

skjedd ved de to lokalitetene på Stord. Lokaliteten Berge i Strandebarm er verdens nordligste kjente forekomst av dvergålegras. Lokaliteten er intakt, og ingen endring er observert siden SNO sitt første besøk i 2010.

Lokaliteten Leiro på Huglo er Norges største forekomst. Her har det vært en klar økning i antall planter i 2011 sammenlignet med situasjonen i 2009 og 2010. Det har i tillegg vært befarings i de to utgatte lokalitetene i Kvinnherad i 2011, men fortsatt ble ingen planter funnet der.

Deler av fjæra inngjerdet for å unngå svanebeiting.

Beitende knoppsvane er trolig største trusselen.

Dvergålegras – biologi, økologi og utbredelse

- Kan likne den vanlige arten ålegras, men denne arten har mye breiere blad og flere nerver i bladet (5-9 nerver mot 3 hos dvergålegras)
- Finnes i sårbare økosystem på grunne, marine våtmarksområder
- Lever i hydrolittoralsona – dvs. at plantene er under vann på normal flo og blir tørrelagte på normal fjære
- Vokser på leir- og eller sandbotn – aldri på grus
- Finnes i Europa og Asia, men har en sørlig utbredelse med nordgrense i Norge (Strandebarm i Hordaland)

Den store SALAMANDERTELLINGEN

Foto: Anne Bretten

Foto: Olaf Brattland

Det som trolig er verdens største forekomst av storsalamander ligger i Geitaknottane naturreservat i Kvinnherad, Kvam og Fusa kommuner i Hordaland.

Storsalamander er et amfibium som står på den norske rødlista kategorisert som sårbar (VU). De største truslene mot storsalamanderen er inngrep i leveområdene, spesielt drenering og lukking av dammer og bekker, utsetting av fisk og forurensing.

Det som trolig er verdens største forekomst av storsalamander ligger i Geitaknottane naturreservat i Kvinnherad, Kvam og Fusa kommuner i Hordaland. Reservatet er opprettet for å ta vare på salamanderforekomsten, og Norges største forekomst av den sjeldne planten Kongsbregne.

Geitaknottane naturreservat er på 14 040 dekar og ligger "vegg i vegg" med barskogsreservatet Yddal, som er på 19 891 dekar. Dette betyr at det er et sammenhengende område på nesten 34 km² dekar som er vernet, og som det er svært lite inngrep i.

Geitaknottane ligger i et svært ulendt og kupert terreng med et meget høyt antall små dammer og tjern uten fisk, som gir gode levevilkår for storsalamanderen. Salamanderlarvene er svært utsatt for fiskepredasjon, det er derfor strengt forbudt å sette ut fisk i dammer og tjern i Geitaknottane naturreservat.

Det er utarbeidet en felles forvaltningsplan for begge naturreservatene, og i denne er det lagt opp et overvåkningsprogram for å følge bestandsutviklingen av storsalamander, en oppgave som årlig skal gjennomføres av SNO i løpet av mai. Det er satt opp tre faste ruter med lokaliteter som skal overvåkes,

med til sammen 20 utvalgte dammer. Metoden som er valgt er telling av antall salamander på dager med sol og vindstille, ved bruk av polariserende briller. Registreringen foregår ved at to personer går sammen til hver lokalitet, og arbeider seg rundt lokaliteten motsatt vei til de møtes på den andre siden. Både bunnen og myrkantene rundt dammene blir nøye undersøkt, og det er viktig å ha oversikt over dyr i bevegelse og de sentrale delene av dammene, så en unngår dobbeltregistrering. Overvåkningsprogram og metode er utarbeidet av Naomi Paulsen i samarbeid med fylkesmannen i Hordaland.

Storsalamanderen er mest nattaktiv, men er også framme på dagtid når det er sol. Dersom det er overskyet er de fleste individene i skjul på dagtid. En er også avhengig av lite vind under registreringsarbeidet, da krusninger på vannet gjør sikten i dammene for dårlig.

Overvåkningsprogrammet ble første gang gjennomført i 2010, og det gikk helt uten problemer mht værforholdene. I 2011 var det dårlig vær i nesten hele mai, så kun en rute ble telt opp. Dette er noe som vil skje enkelte år, men over tid vil likevel datagrunnlaget gi en god indikasjon på bestanden og bestandsutviklingen i området.

Foto: Reidar Johan Sandal

Foto: Olaf Brattland

Foto: Anne Bretten

GODAFOSSULYKKEN *i Ytre Hvaler*

Sent torsdag kveld, den 17. februar 2011, ble SNO varslet om en frakteskip med flere hundre tonn tungolje om bord som var gått på grunn i Ytre Hvaler nasjonalpark. Godafossulykken var et faktum og en aksjon ble raskt iverksatt. Først ble SNO i Østfold engasjert i arbeidet, så på Vestfoldsiden. Senere ble også lokalt SNO sørover mot Vest-Agder koblet inn i arbeidet.

SNO sin rolle i slike hendelser er bl.a. å skaffe en oversikt over situasjonen for sjøfugl i det området som berøres av utslippet. SNO i hele skadeområdet gjennomførte systematiske tellinger av sjøfugl og det ble besluttet at de mest oljeskadede fuglene skulle avlives. I tillegg deltok SNO og Skjærgårdstjenesten i kartleggingen av strandområdene for å finne hvor oljen hadde drevet i land.

På Østfoldkysten ble det registrert lite oljeskadd sjøfugl. Strøm og vind, førte raskt oljen over fjorden til Tjøme/Nøtterøy og videre sørover mot Larvik og nedover Sørlandskysten. Innsamling

og vask av sjøfugl var ikke et alternativ i denne situasjonen, da værforholdene gjorde en slik aksjon umulig.

Da båten gikk på grunn, lå det fast is inne i fjordene og gjorde det vanskelig å få båter ut i åpent vann. I løpet av den påfølgende helgen førte sterk kulde til at isen også begynte å legge seg i hele Ytre Oslofjord. Den oljen som ikke var drevet på land, frøs etter hvert fast i isen og drev rundt med tidevann og strøm.

Mye is i Ytre Oslofjord

Det er normalt lite sjøfugl i Ytre Oslofjord i februar. Foruten lokale hekkebestander av ærfugl, gråmåke og svartbak, er det noe overvintrende dykkender, knoppsvaner og storskarv som følger isens utbredelse i fjordene og utover mot åpent hav. På utslippstidspunktet hadde isen lagt seg i fjordene og en del overvintrende silender og kvinender hadde samlet seg langs iskanten, og der samlet det seg også lokal ærfugler, gråmåker og svartbak. Da oljen også lå her, ble en stor andel av sjøfuglene i disse områdene påvirket av oljen. Mange av måkene ble tilgriset av olje da de spiste på døde fugler m.m. De første dagene ble det registrert og avlivet mye oljeskadd sjøfugl. Etter hvert gjorde isen det

Fakta om Godafossulykken

Det islandske containerskipet "Godafoss" grunnstøtte cirka klokken 20.00, torsdag 17. februar, på Kverniskjær, mellom Asmaløy og Kirkøy utenfor Hvaler. Det ble tidlig slått fast at den hadde rundt 800 tonn tungolje om bord. Det ble registrert lekkasje i to tanker midtskips, hver med 250 tonn olje.

Kystverket varslet tidlig det interkommunale utvalget mot akutt forurensning (IUA) i Østfold, som mobiliserte sine mannskaper. Senere ble IUA Vestfold, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder varslet. Oljeforurensning på land ble heldigvis svært begrenset etter

ulykken. Nødvendig aksjonering på olje på sjø ble gjennomført fortløpende. Vær- og isforholdene viste seg imidlertid å utgjøre en stor utfordring for aksjonen. Oljeforurensning ble observert så langt sør som Vårøy, Lindesnes i Vest-Agder.

SNO og Skjærgårdstjenesten fant ca 20 påslag av olje på strekningen Kristiansand-Lindesnes i Vest-Agder, hvorav mange i sikrede friluftsområder. Ca 2100 sjøfugler ble observert ift tilgrising av olje. Av disse ble ca 100 fugl registrert med olje i fjærdrakta. To sjøfugler måtte avlives og åtte fugl

ble funnet døde etter tilgrising av olje. Det ble en del søl i Aust-Agder på øyer og på land. Også mange reservater ble releativt hardt truffet her i Aust-Agder. Nevner spesielt Grønningen naturreservat (NR) i Lillesand og Kongsholmen NR i Grimstad der det var ganske mye olje, men også Store Torungen NR i Arendal og Spærholmen NR, og Lille Danmark NR i Grimstad – alle sjøfuglreservater – fikk smake olje etter Godafoss.

Den 29. februar ble "Godafoss" slept til Odense i Danmark for reparasjon.

Godafoss gikk rett på Kverniskjærgrunnen i Ytre Hvaler nasjonalpark med over 1000 tonn olje om bord.

Relativt få fugler ble oljeskadet på Østfoldkysten.

Etter at isen la seg i Ytre Oslofjorden drev mye av oljen med isen.

umulig å komme til i de indre områdene og det ble også vanskelig å komme til lenger ute. Mangel på egnede båter ble en stor utfordring for alt arbeid på sjøen, og det lokale IUA (Interkommunal beredskap mot akutt forurensing) fordelte de tilgjengelige resursene så godt det lot seg gjøre. SNO sine egne båter i området kunne ikke brukes, da de ikke er beregnet til bruk under slike isforhold.

Sterk kulde førte til at oljeskadet sjøfugl døde raskt. Noen frøs fast i isen og andre krøp inn på land og døde der. Dette føret til gode tider for åtseletere. Det var mye revespor på øyene og vi observerte opptil fem havørner samtidig, et uvanlig syn i Oslofjorden. Og raven som hekker på enkelte øyer i området, fikk rekordstore ungekull denne våren. Etter noen uker begynte fastisen å sprekke opp, vind og strøm tok tak i isen og førte den sørover der den smeltet og oljen havnet igjen i åpen sjø. Da isen forsvant ble det gjort en undersøkelse

av verneområdene. I de områdene der oljen kom inn, var det lite å finne på land. Foruten den oljen som kom på land de første to døgnene etter grunnstøting, før isen la seg, var det kun spredte oljeklumper å finne, og det var få oljeskadde sjøfugler og se. Etter hvert fikk vi meldinger om at oljen hadde drevet videre sørover med kyststrømmen og havnet på land mange steder langs Sørlandskysten.

Effekten på natur og sjøfugl

Foruten den akutte påvirkning på sjøfugl, er det vanskelig å måle noen negative effekter på naturen forøvrig etter et utslipp i dette området og av dette omfanget. Undersøkelsene etter "Full City- utslippet" viser dette. Det synlige resultatet i strandsonen ble etter hvert fjernet av mannskaper fra IUA og det var få badegjester som fikk båter og klær tilgriset av olje sommeren etter ulykken. I Vest-Agder fjernet IUA olje fra et stort antall lokaliteter, både i Kristiansand,

Mandal og Lindesnes. Mange tonn olje og oljeforurensset substrat fra hvert av de største påslagene ble fjernet.

For de lokale bestandene av måkefugl og ærfugl er resultatet mer usikre, men viser samlet en nedgang i bestandene. Etter Full City-ulykken ble det i Vestfold startet et overvåkingsprogram av ærfuglhanner før hekking. I området rundt Færder, startet dette i 2009. Der viser tellingene en nedgang fra 374 ærfugl i 2009 og 2010 til 228 i 2011 (etter oljeutslippet), en nedgang på 39 %. I et område på Tjøme som ikke ble berørt av utslippet, økte antallet fra 143 i 2010 til 184 i 2011, noe som kan tyde på at deler av bestanden har flyttet pga is og/eller oljesølet. I skadeområdet ble det også registrert en nedgang i hekkebestanden av måker. På Hoftøya i Færderområdet, viste tellingene av gråmåke en nedgang i antall hekkende par fra 70-80 par før utslippet til 23 par i 2011. Samme tendens var det også for

svartbak fra 10 par før utslippet til 2 par i 2011. Om disse endringene skyldes at fuglene er døde eller har flyttet til andre øyer, kommer ikke fram av disse undersøkelsene.

Erfaring fra "Full City-forliset"

Det var av stor nytte og ha gjennomført en tilsvarende aksjon et par år tidligere. Erfaringene som ble gjort etter "Full City-forliset" ved Langesund i juli 2009 var nyttige, både for SNO, fylkesmennene og de lokale IUA'ene. Dette førte til at samarbeidet mellom de ulike aktorene fungerte mye bedre denne gangen, og kjennskapet til hverandres roller og utstyr gjorde samarbeidet mye enklere. SNO ble derfor sterkere involvert og spurt om bistand til ulike oppgaver knyttet opp mot denne ulykken.

Pågangen fra media var til tider svært stor (jf. mediestatistikken på s. 46), spesielt knyttet opp mot de sjøfuglregistreringene som SNO gjennomførte. Selv om vi ble mange erfaringer rikere etter "Full City-forliset" var det nye problemstillinger og utfordringer etter "Godafoss-forliset" som SNO må ta med seg og kunne ta fram i andre områder når (dersom) ulykken igjen oppstår.

Fordeling av døde fugler innlevert til NINA. Gjelder både fugler avlivet av SNO og andre, og fugler funnet døde i området. Kilde: NINA-Rapport 811.

Art / artsgruppe	Antall	%
Ærfugl	215	72,3
Måker	24	8,1
Svaner	19	6,4
Marine ender ¹⁾	17	5,8
Siland	9	3,0
Alkefugler	3	1,0
Andre fuglearter ²⁾	10	3,4
Totalt	297	100,0

1) Havelle, sjøorre og svartand.

2) Grågås, kvinand, stokkand, tjeld, toppdykker og toppskarv

Ærfugltellinger SNO har gjennomført i midten av april på kysten av Vestfold.

Område	2010	2011	% endringer
Larvik	662	476	-28,1
Tjøme, ytre deler	373	228	-38,9
Tjøme, indre deler	143	184	+ 28,7
Totalt	1178	888	-24,6

Erfaringene som ble gjort etter "Full City-forliset" ved Langesund i juli 2009 var nyttige.

Sterk kulde førte til at oljeskadet sjøfugl døde raskt.

Olje i isen.

Denne silanda var fortsatt i live da den ble tatt opp fra sjøen.

Oljelensene føs fast i isen.

Ingen dager ER LIKE

Norge har store klimatiske og geografiske variasjoner fra innland til kyst og sør til nord. Med store områder, utfordrende geografi og spredt bosetning jobber SNO Tana multifunksjonelt. Vi er to fast ansatte, og dekker fem kommuner med et område på 11.500 km². Innbyggertallet er på beskjedne 8.500. Jobben med rovvilt får mye fokus, men hva vi gjør resten av tida er kanskje mindre belyst.

Triuseh!

- tilsyn med sjølaksefisket

Tekst: Åshild Bye
Foto: Åshild Bye og Bjørn Hugo Kristoffersen

Jakt og innlandsfiske

SNO utfører tilsyn og kontroll med innlandsfiske, jakt og fangst. Lisens og kvotejakt på jerv, gaupe og bjørn, snarefangst av rype, garnfiske under isen, isfiske, rødrevjakt, innlandsfiske med stang og garn, småviltjakt og elgjakt. Det jaktes og fiskes hele året, det utføres kontroll av avgift, lisens, jaktkort, fiskekort, desinfeksjon av fiskeutstyr, våpenkort og motorferdseldispensasjoner. På rovviltjakt kontrolleres fellingssted. I samarbeid med politi, reinpoliti og Finnmarkseiendommen utføres større aksjoner på innlandsfiske, småviltjakt og storviltjakt. Distriktet har attraktive jakt- og fiskeområder, og det er et stort antall tilreisende småviltjegere og fiskere. Tanaelva er grenseelv mot Finland, og har eget forvaltningsorgan. Det er eget elveoppsyn, på begge sider av grensa.

Verneområder

Tilsyn i verneområder er en av de mest omfattende oppgavene i sommerhalvåret. Registrering av inngrep, oppfølging

av båndtvang og motorferdselforbud, er sammen med vedlikehold av skilt, informasjonstavler og rasteplasser de vanligste oppgavene på en tilsynstur i et verneområde.

Motorferdsel

I Finnmark er motorisert friluftsliv med snøskuter og ATV like vanlig som å bruke båt i skjærgården lenger sør i landet. For å komme seg inn på vidda i forbindelse med bærplukking, jakt, fangst og fiske benyttes offentlig godkjente snøskuterløyper og barmarksløyper. I tillegg gis det en rekke dispensasjoner etter kjørespor og dispensasjonsløyper.

Motorferdsel kontrolleres hele året, på alle feltoppdrag: tilsyn i verneområder, på jakt- og fiskeoppsyn, rovviltregistreringer m.m. I tillegg har man større aksjoner i samarbeid med politi og reinpoliti. Utfarten på snøskuter er størst fra midten av mars til midten av mai. Barmarksløypene åpner 1.juli og kjøringen med ATV avsluttes når elgjakta er over.

Sjølaksefisket

Tilsyn med det ordinære sjølaksefisket er en viktig oppgave i sommerhalvåret. Sesongen starter i april/mai og varer til september. Kontroll av plasser som er i bruk, merking av redskap og plass, fisketider og fangstredskap er hovedoppgavene. Det registreres lite ulovligheter med det ordinære fisket. Utfordringene med ulovlige settegarn i elvemunninger er større.

Byggverksregistrering

Tradisjonelle gammer og hytter finnes over hele Finnmark. I Tana kommune er det over 300 byggverk i utmarka. Finnmarkseiendommen har ikke eget feltapparat, og bruker SNO gjennom tjenestekjøp og samarbeidsavtale. Byggverkskontroll utføres for å sjekke om det er lovlig størrelse på lovlig byggverk eller om det er satt opp ulovlige byggverk. Oppdraget utføres vinterstid, når det er lettest å ta seg inn i området og det blir minst skade på naturen.

- ulovlig barmarkskjøring

- kadaverdokumentasjon i felt

- byggverksregistrering

Året som FELLINGSLEDER I SNO

Jobben som fellingsleder er vanskelig å planlegge. Mange oppdrag er akutte og hendelsesstyrte. Rovdyrsaker har en tendens til å dukke opp på de mest ubeleilige tidspunkter – som i helger og ferier, da folk er ute. Opprinnelig var vi tre ansatte som fellingsledere i SNO, men i 2011 fikk vi fire nye medarbeidere på 80 % stilling som har hovedfokus på fellingsarbeid og andre rovvilttiltak. Det er en god avlastning!

Linneklepphannen

Ulv

Om ting er vanskelig å planlegge, er det allikevel noe man kan forutse; for meg her i sør er det rimelig sikkert at det blir en hel del jobb med ulv. Februar startet friskt med forvaltningsmerking av ulv i Linnekleppen. Dette var det eneste reviret vi fikk i oppdrag å merke i 2011. Her tydet alt på at tisper i reviret var borte, så hannen var det eneste dyret som var aktuelt for merking. Med et stort presseoppbud på plass, fikk vi merket ulven etter to dager.

Kort tid etter startet lisensjakten på ulv. Også her var interessen stor, og jakten ble fulgt med argusøyne både fra presse og motstandere av ulvejakt – og alle andre, som har et snev av interesse for dette dyret. Etter to hektiske dager var jakten slutt og tre ulver var døde. Midt oppi det hele står vi som har som oppgave å kontrollere alle skuddplasser

og dokumentere hendelsesforløp – med en grundighet som levner lite til fantasien.

Også under forskningsmerking av ulv blir det arbeid for oss; etter at ulvene er ferdig merket vil forskerne gjerne ha SNO til stede for å overvåke oppvåkningen. I år var jeg oppvåkningvakt etter merking i Kynna- og Rotnareviret.

Det har også vært noen tildragelser med nærgående ulv, og spesielt ulvene i Slettåsreviret har fått en del fokus. Dette fører til at vi får en del oppfølging i felt i forhold til dette. Jeg var også på to ettersøk etter påskutt ulv i 2011, ett i Slettåsreviret og ett i Julussareviret. En ble påskutt under angrep på sau, mens en ble skutt mot etter angrep på hund – ingen av ulvene ble antatt å være alvorlig skadet.

En av unglulvene i Linnekleppflokk, Østfold.

Galventispa under oppvåkning etter merking og flytting.

Alle gaupene som felles i kvotejakta blir undersøkt av SNO, med mål- og prøvetaking.

Totalt 49 jerver ble avlivet av SNO i 2011. Denne ble tatt ut i Bykle.

De fleste fellingsstillatelsene på bjørn blir gitt til lokale fellingslag. SNO bistår ofte i fellingsforsøkene og vil alltid kontrollere og ta prøver av felte dyr.

Spor etter ei familiegruppe av gaupe.

Det går ikke én uke i løpet av beitesesongen der det ikke er minst ett pågående fellingsforsøk.

Jerv

Når jervesesongen drar i gang, er det også visse gjøremål som har blitt faste, årvisse oppgaver. Ekstraordinære uttak foregår som uttak av enkeltdyr ved hjelp av helikopter, eller som hiuttak. I 2011 ble det i regi av SNO tatt ut 49 jerver; 19 jerver ble tatt fra helikopter, 30 individer gjennom hiuttak. Nytt fra og med i år, er at det i rovviltforliket ble bestemt at hoveduttaket av jerv skal skje i lisensjaktperioden. Dette for å forsøke å begrense antall hiuttak - et kontroversielt tiltak, som dessuten de færreste synes det er noe trivelig å holde på med.

Gaupe

Kvotekjatta på gaupe er svært effektiv i de fleste regionene. Arbeidet for oss i forhold til denne arten – utover bestandsregistrering – begrenser seg stort sett til skuddplasskontroller og registrering av skutte gauper. Dessverre ser vi at andelen skadeskytinger under kvotekjatta på gaupe (og lisensjakta på ulv) er uforholdsmessig stor, og hvert år må vi ut på ettersøk etter påskutte gauper. For lange skuddhold med hagle - og rett og slett skudd på for dårlige sjanser er årsaken. Her må det holdningsendringer till!

Beitesesong og bjørn

Når sauene er sluppet på utmarksbeite starter rovviltskadene ganske umiddelbart. Det går ikke én uke i løpet av beitesesongen der det ikke er minst ett pågående fellingsforsøk. Fellingstillatelsene blir som regel gitt til lokale fellingslag. Bjørnejakt blant sau er svært vanskelig; et vellykket resultat er som regel avhengig av gode løshunder. Disse er det ikke mange av, men det finnes lokalt et fåtall hunder som kan løse slike oppdrag. Med en økende bjørnestamme kan vi også påregne flere ettersøk etter skadet bjørn som følge av skadeskytinger, påkjørsler osv. Dette er oppdrag SNO ofte må lede, og igjen krever dette gode løshunder. Gjennom tjenestekjøp har vi mulighet til å hyre inn lokale folk med gode løshunder, som kan hjelpe oss med slike oppdrag. Dette har blitt gjort flere ganger – også i løpet av

2011. Men gode løshunder er en mangelvare, og gode treningsmuligheter for løshunder er vanskelig å oppdrive. Dette gir oss en solid utfordring i de nærmeste årene. Vi er derimot godt i gang med et opplegg for trening av egne sporhunder på bjørn, i samarbeid med det skandinaviske bjørneprosjektet. Vi har pr i dag blant annet tre labradorer som ser lovende ut.

Kursing og kompetanseheving

Jakt på rovdyr - spesielt på ulv og bjørn - er fortsatt kontroversielt, og forholdsvis nytt her i landet. En skadeskutt bjørn

kan dessuten være farlig, spesielt for vedkommende som har skutt på bjørnen. Opplæring og kursing er derfor viktig. Vi stiller derfor opp på en del samlinger og kurs for kommunale fellingslag. Kompetanseheving, erfaringsutveksling og et godt samarbeid mellom de ulike aktørene i den praktiske rovviltforvaltningen er viktig for å løse oppgavene vi får! Vi har

også tidligere hatt et samarbeid med Norges Jeger- og Fiskerforening (NJFF) rundt dette. I sommer var vi med NJFF på omvisning på Flå, der deres nye kurs-senter er under oppbygging, og planen er å videreutvikle dette samarbeidet. Blant annet vil en ny naturveileder i SNO, som skal ha fokus på rovvilt komme på plass på Flå i løpet av 2012.

Kompetanseheving, erfaringsutveksling og et godt samarbeid mellom de ulike aktørene i den praktiske rovviltforvaltningen er viktig

Totalt uttak / avliving av ulike arter, gjennomført av SNO i 2011.

Art	Tiltak	Antall
Bjørn	Skadefelling	2
Jerv	Skadefelling og hiuttak	49
Rødrev	Tiltak for fjellrev og dverggås	110
Mink	Bestandsreduksjon / sjøfugltiltak	99
Moskus	Uttak av streifindivider og syke dyr	15
Kanadagås	Lokal bestandsreduksjon i Hordaland	27

Foto: Arne-Petter Saare

Levde MINST NI ÅR på Dovrefjell

Statens naturoppsyn har fanget opp hannjerven "Individ 90" i ti av elleve år med DNA-overvåking av jerv i Norge. I ni av disse årene har han oppholdt seg i eller rundt Dovrefjell-Sundalsfjella nasjonalpark.

Dagens metoder for overvåking og kartlegging av de store rovdyrene i Norge er i stor grad basert på sporing på snø i vinterhalvåret og DNA-analyser av biologiske prøver.

Det meste av datainnsamlingen i felt blir utført av SNO, som blant annet samler inn biologiske spor etter artene. Fjellstyrer, bygdeallmenninger og fjelltjenes-ten i Nord-Norge gjør også en betydelig feltinnsats på oppdrag fra SNO.

Fulgte jerv fra år til år
I hvert år fra 2002, bortsett fra i 2003, har SNO funnet DNA-spor etter "Individ 90" i og rundt Dovrefjell-Sundalsfjella nasjonalpark. Den første prøven i dette området ble registrert i april 2002.

Alle prøvene har blitt sendt til Rovdata i Trondheim, som har ansvaret for å bearbeide, sammenstille og formidle overvåkingsdataene på jerv i Norge.

Minst elleve år gammel
Ut fra prøvene kan Rovdata slå fast at jerven har hatt et leveområde på minst 1 200 kvadratkilometer over tre fylker.

Det er til sammen funnet biologiske spor etter jerven i fire fylker: Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal, Oppland og Hedmark. Den første prøven ble imidlertid funnet 22. mars 2001 i Koppang i Hedmark, et stykke utenfor nasjonalparken. På dette tidspunktet av året er nyfødte valper normalt ikke begynt å bevege seg utenfor hiet. Hannjerven var derfor minst ett år på dette tidspunktet og minst elleve år i år.

Merket i 2005
Hannjerven vandret deretter 12 til 13 mil fra Koppang mot nordvest, før han etablerte seg i et stort område i tilknytning til nasjonalparken, i kommunene Sunndal, Oppdal og Lesja.

Mens han oppholdt seg på Dovrefjell våren 2005, ble han 26. april merket av forskere fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) i skytefeltet ved Hjerkin i forbindelse med Jervprosjektet som pågikk på den tiden. Jerven kunne derfor følges tett gjennom denne sommeren og dataene fra radiosenderen

SNO har funnet DNA-spor etter "Individ 90" i og rundt Dovrefjell-Sundalsfjella nasjonalpark

Ind. 90 var merket med microchip.

viste at han oppholdt seg i og rundt nasjonalparken og mest mot vest.

De siste signalene fra radiosenderen fikk forskerne 20. september 2005. Batteriet i slike sendere fungerer bare en viss tid, og halsbåndet som senderen var festet til er laget for å falle av omtrent på samme tid som batteriet tar slutt.

Den siste registreringen av jerven ved DNA-analyse av ekskrement ble gjort 13. april i 2011 i Åmotsdalen i Oppdal kommune.

Felt i vinter

Like etter nyttår, nærmere bestemt 8. januar 2012, var det imidlertid slutt. Hannjerven ble felt av SNO i Åmotsdalen i Oppdal kommune, på skadefellingsoppdrag fra Direktoratet for naturforvaltning (DN).

Det var først gjennom undersøkelsene i etterkant av fellingen at Rovdata fant ut at den felte jerven var "Individ 90". Undersøkelsene viste at jerven var merket med en microchip, og koden stemte med den som "Individ 90" fikk da den ble merket i 2005.

Finner svar i genene

Den tette oppfølgingen av jervehannen på Dovrefjell hadde ikke vært mulig uten

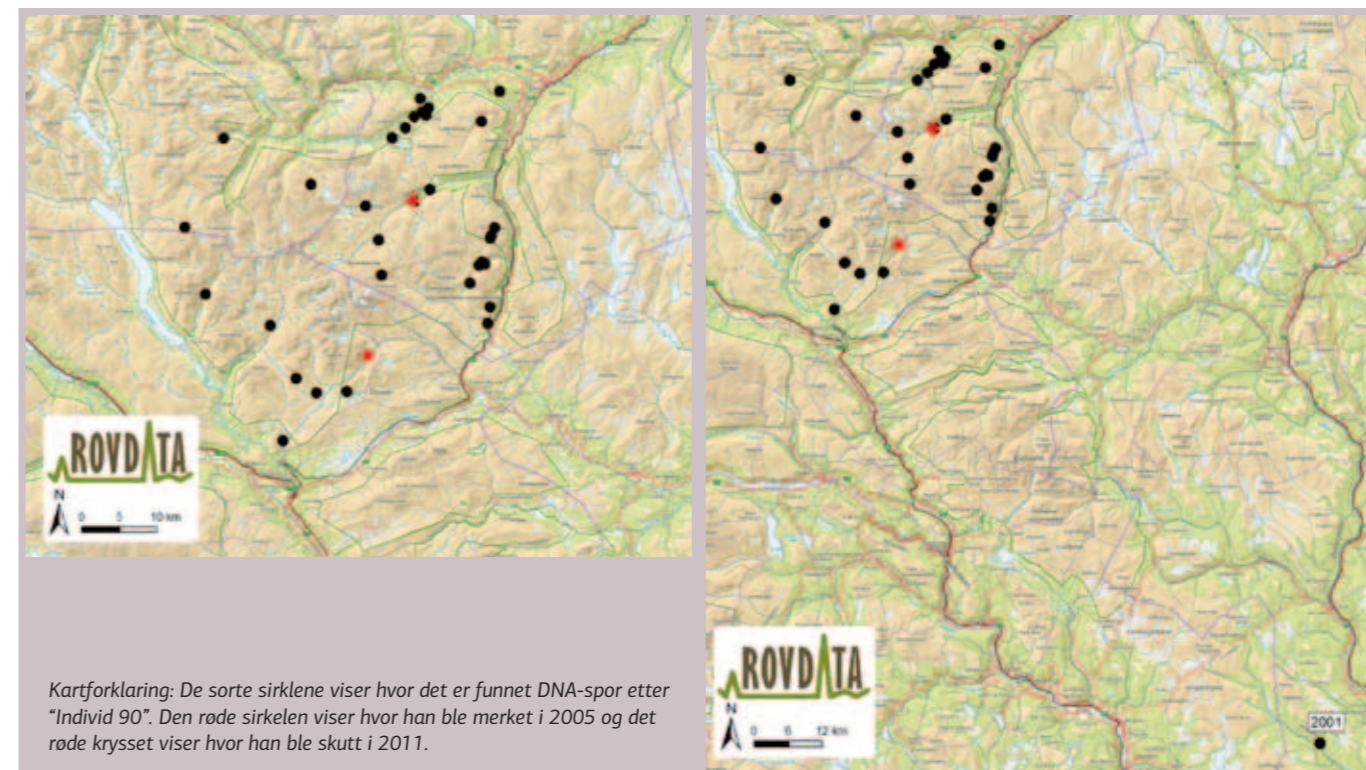

Foto: Mogens Lorentzen

en betydelig feltinnsats fra SNO. DNA-analysene avdekket blant annet også at han har blitt far til flere kull med valper i løpet av sin levetid.

Gjennom DNA-analysene av jerveprøver kan vi følge de samme individene over år, og få mer kunnskap om deres leveområder og bruk av areal. De kan også gi kunnskap om slektskapet mellom individer, om de reproducerer seg, og gjør det mulig å beregne hvor mange individer det er i ulike områder og i landet som helhet.

Det er nå mange lignende eksempler på individer som blir funnet igjen år etter år, og slike eksempler bidrar til å øke tiliten til at dagens overvåking er bra.

Kartforklaring: De sorte sirkene viser hvor det er funnet DNA-spor etter "Individ 90". Den røde sirkelen viser hvor han ble merket i 2005 og det røde krysset viser hvor han ble skutt i 2011.

Kart © Rovdata

Avhengige av tips

Rovdata mottar store mengder data fra en rekke aktører og privatpersoner. Tilfeldige innmeldinger av observasjoner av rovvilt fra publikum vil alltid være et viktig bidrag i datainnsamlingen. Rovdata arbeider kontinuerlig for å styrke den lokale deltakelsen i kartleggingen og overvåkingen av de største rovdirene i Norge.

Et tiltak har vært å etablere en publikumløsning for innmelding av observasjoner av de store rovdirene på internett. Rapportssystemet er utviklet i samarbeid med Artsdatabanken, og bidrar til økt kunnskap om rovdirene og hvor de lever i Norge, og til å øke nøyaktigheten i bestandstallene for artene.

Rovdata arbeider kontinuerlig for å styrke den lokale deltakelsen i kartleggingen og overvåkingen av de største rovdirene i Norge

Foto: Mogens Lorentzen

Foto: Frode Aalbu

Den evige vandrer, som jerven ofte kalles, kan gå langt mellom hver gang den legger igjen et DNA-spor. Det er mulig å finne jervens DNA både om ekskrementene er bløte (øverst til høyre) og om de er harde (til høyre).

Fakta om Rovdata:

- Rovdata har ansvaret for overvåkingen av gaupe, jerv, brunbjørn, ulv og kongeørn i Norge og for at oversikten over hvor mange individer det er i landet er best mulig.
- Rovdata er en uavhengig leverandør av overvåkingsdata og bestandstall på disse artene i Norge til publikum, media og forvaltning.
- Rovdata ble etablert 1. oktober 2010 og har ansvaret for formidling, drift og videreutvikling av Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt.
- Overvåkingsprogrammet skal sikre presise overvåkingsdata og gode bestandsoversikter for disse artene i Norge, og blant annet sørge for at kartleggingen og overvåkingen av artene blir utført likt og på best mulig måte over hele landet.
- Rovdata er en selvstendig enhet, med egen leder og stab, i Norsk institutt for naturforskning (NINA).
- Rovdata videreutvikler og sikrer best mulig metoder i overvåkingen. Rovdata arbeider også for å samordne overvåkingsmetoder med nabolandene i øst. Målet er å kunne sammenstille bestandsdata på tvers av landegrensene.

Du kan lese mer om overvåkingen av gaupe, jerv, brunbjørn, ulv og kongeørn i Norge på www.rovdata.no

Minken skal bort!

Den amerikanske minken ble innført til Norge for pelsdyravl på 1920-tallet. Noen dyr rømte fra pelsdyrfarmene og formerte seg fritt i naturen. Etter hvert har den etablert seg over det meste av landet. Nå er planen at den skal bort fra noen utvalgte områder.

Det er godt kjent at fremmede arter som kommer inn i et økosystem, kan endre det helt. Det har vist seg at minken særlig kan ødelegge for sjøfugler. Den tar både egg, unger og voksne og har blant annet fått skylden for den store nedgangen i bestandene av makrellterne og teist, som er registret i deler av landet. Det er også påvist negative effekter på flere andre arter på land og i vann og det tyder på at minken kan påvirke hele økosystemet i enkelte miljøer.

Siden minken etablerte seg i norsk natur, har det vært drevet jakt og fangst på den. Noe av den etterstrebbelsen har hatt som målsetting å redusere minkbestanden, men mye har også foregått som høsting, der salg av pelsen har vært motivasjonen. I 2011 kom DN med en handlingsplan

mot mink. Planen sier: "Det er ikke i tråd med verken norsk lov eller internasjonale avtaler å unnlate å sette inn tiltak mot mink." Planen inneholder flere strategier og tiltak der mange aktører er tiltenkt en rolle. Blant annet skal jegere stimuleres til økt minkuttak. Planen påpeker også manglende kunnskap om mink og bekjempelse av den. For SNO er en viktig del i arbeidet med minken å forsøke å

bidra til å samle kunnskap og gjøre den kjent, slik at alle som er interessert, så raskt som mulig kan dra nytte

Minken tar både egg, unger og voksne fugler

av den. SNO samler deler av data-grunnlaget for forskning og utredning om villmink i Norge, der Universitetet i Tromsø er mottager av dataene.

Minkens levevis:

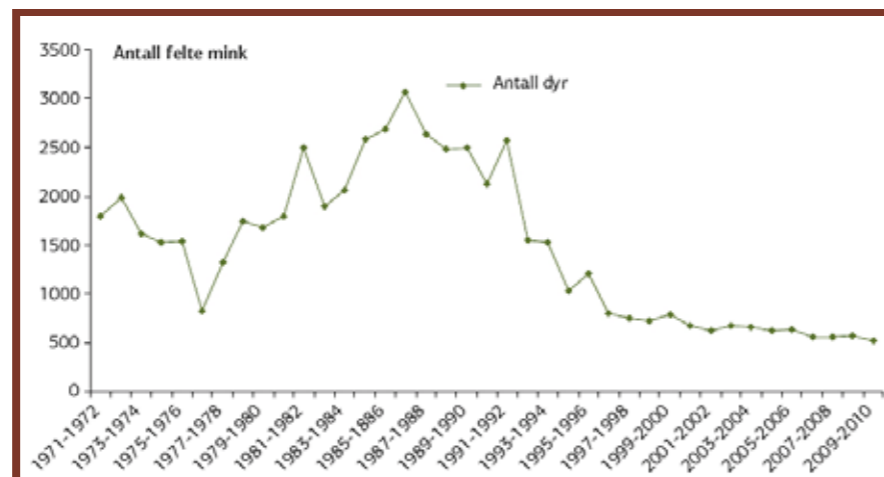
Mink er et mårdyr som lever nær vann og i vann. Det lille rovdyret spiser den animalske føden den får tak i. Hannen kan veie opp til 1,6 kilo og blir opptil dobbelt så stor som hunnen. I parringstida (mars) farter hannen ut av sine områder for å leite opp hunner. Voksen mink lever aleine utenom parringstida og om høsten blir årets unger jaget ut fra området av mora. De fleste unge mink som ikke greier å etablere sitt eget område, vil havne på marginale steder hvor sjansen til å overleve er liten eller de blir rett og slett drept av en artsfrende. Utpå seinhøsten har de fleste minkene etablert seg og lever hver for seg gjennom vinteren.

På Ryvingen fyr i Mandal kommune ble sporsnøen brukt til å se om det er mink i området. Øya inngår i et område med verneområder for sjøfugl der minken ble fjernet sist vinter.

Det er en kunst å sette fellene slik at de fanger godt. Her er fellen satt slik at minken skal gå i den når den farter rundt i leveområdet sitt.

Fellingstall for mink fra 1971-72 til 2009-2010 viser en betydelig nedgang de siste 20 år. Om det skyldes lavere bestand eller lavere uttak av mink er ikke kjent. Kilde: SSB.

En annen viktig oppgave for Statens naturoppsyn er å sørge for å utrydde minken i utvalgte verneområder for sjøfugl. Dette arbeidet foregår flere steder langs kysten, og ble påbegynt bl.a. i regi av fylkesmennene, før handlingsplanen kom. Det legges ned en betydelig innsats for at sjøfuglene skal få være i fred for minken. Metodene som brukes er å sette ut fellere eller å lete opp dyrene med hund. Fellene er slik konstruert at de dreper minken momentant når den går i. Hunden er trent til å lete opp minken der den sitter gjemt i sine dagleier. Minken avlives så med våpen, fortrinnsvis der den er når hunden finner den.

En hovedutfordring er å fjerne all mink i et område og kunne dokumentere at det ikke er mink igjen. Minken farter som oftest mye rundt i sitt leveområde i løpet av natta. Derfor er sporsnø fint å bruke for å se om det er mink igjen. I deler av landet er det ikke årvisst at det blir snødekket på øyene ved kysten. Blant annet derfor brukes trene hundekvipasjer for å ta ut de siste minkene fra de utvalgte områdene og for å dokumentere at det er tomt. Hundeføreren ser på hundens oppførsel om den markerer for mink eller ferske merker etter mink.

Dette dyret hadde slitte tenner. Det viser at det er et eldre dyr.

Høyest prioritet for å få bort minken har verna områder for sjøfugl, der minken har vanskelig for å reetablere seg. Det er gjerne øyer/øygrupper som ligger et stykke fra andre områder med mink. Minkens leveis gjør at om en fjerner minken om vinteren/våren, vil det i liten grad komme ny mink inn i de minkfrie områdene, før etter hekkesesongen for sjøfugl. Det gjør at en også kan ha god effekt av årviss fjerning av minken i områder der en kan forvente at minken forholdsvis raskt vil komme tilbake. De kommende år vil vise om bekjempelse av mink vil lykkes og gi de effektene på andre arter som en forventer.

Hundene som brukes for å lete opp mink, bærer GPS. På den måten ser en hvor hunden har vært og hvor det er funnet eller ikke funnet mink

Hundene som brukes for å lete opp mink, bærer GPS. På den måten ser en hvor hunden har vært og hvor det er funnet eller ikke funnet mink

En godt trent ekvipasje med hund og fører kan være svært effektiv til å finne mink.

Det er et mål at interessen for minkjakt skal øke.

Resultatet av tre dagers søk med hund etter mink i Smola landskapsvernområde sist vår.

Radiosamband

SNO

Siden opprettelsen av SNO i 1996 har det i likhet med annet operativt materiell vært behov for sambandsmidler av forskjellig slag, og ikke minst i et HMS perspektiv. Her kan nevnes mobiltelefoner, satellittelefoner og lukket radiosamband direkte mellom radiostasjoner eller via en basestasjon (gjennomsnakk). I tillegg kommer Maritim VHF som benyttes i kystnære strøk. Dagens sambandsmidler har blitt betydelig mer brukervennlig de senere år i form av lav vekt, bedre funksjonalitet og batterikapasitet.

Omtrent 14 % av Norges areal er uten mobildekning og Norges topografi med høye fjell og dype daler gir ofte store sambandsmessige utfordringer. Når det gjelder mobiltelefon er den dårligste dekningen i fjellet og ved kysten hvor mange av SNOs feltpersonell har sitt daglige virke. Bortfall av dekning i mobilnettet har også tidvis vært en utfordring de senere år.

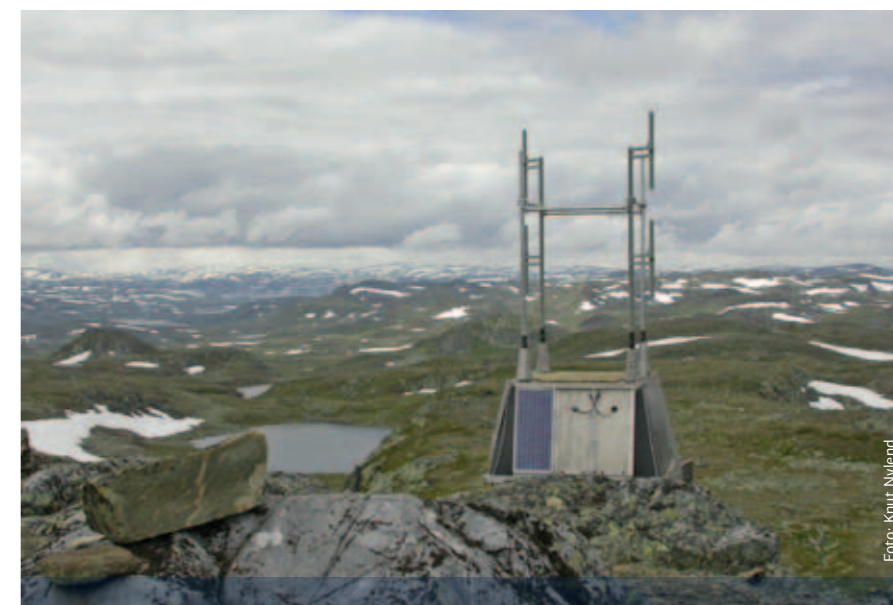
Samband er ofte noe som "bare er der", men selvfølgelig noe man er svært avhengig av enten på land eller til sjøs. Når vi bruker ett av våre kommunikasjonssystemer, for eksempel radio, går radiosignalene fram og tilbake gjennom snøføyka, og da tenker de færreste på hvilken infrastruktur som må være til stede over hele Norge for at vi skal kunne kommunisere over radio og telefon med hverandre.

SNOs radiostasjoner har muligheter for kommunikasjon fra radio til radio (enfrekvens) og radio via en basestasjon til radio (tofrekvens). Dette innebærer at alle i radiostasjonens dekningsområde kan kommunisere med hverandre. Ved bruk av tofrekvens samband (basestasjon) vil dekningsområdet utvides betydelig.

På de fleste nye radiostasjoner legges det i dag inn jaktkanaler, sankkanaler og sikringsradiokanaler i tillegg til SNOs egne kanaler

I motsetning til mobiltelefon er det et begrenset antall brukere i SNOs lukkede radiatoramband som igjen gir god fremkommelighet (under forutsetning av dekning) og ikke minst muligheter til å prioritere samtaler. Bruk av felleskanaler gir også direktekontakt med SNOs samarbeidspartnere innen fjelltjenesten, oppsynspersonell, redningstjenesten og andre.

Vi hører kanskje lite om samband (kommunikasjon) i forbindelse med SNOs virksomhet i den daglige tjeneste.

Den nye basestasjonen på Blyvarden (1446 moh) ligger sentralt på Hardangervidda, i grensepunktet mellom fire kommuner og tre fylker.

Radiostasjonen på Skarvdalseggja, Skjåk (1958 moh). For å få god dekning på sambandsutstyret må det plasseres på fjelltoppene. Det er derfor utsatt for tøffe klimatiske forhold og mye ising om vinteren.

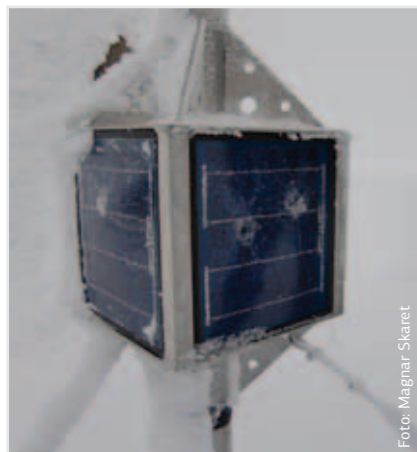

Foto: Magnar Skarset

Solcellepanelene på basestasjonen på Hurrungen, Skjåk (1832 moh), har over en treårsperiode blitt utsatt for hærverk flere ganger.

Oppsynsutvalget for Hardangervidda var tidlig ute med etablering av et lukket radiosamband og allerede i 1998 overtok SNO basestasjonen på Blyvarden, inkludert sambandshytte, teknisk utrusting og bærbare radiostasjoner mv. Denne ble senere erstattet av en ny sambandshytte i regi av SNO. I 2000 inngikk SNO en ny avtale, denne gang med Norsk institutt for naturforskning (NINA), om overtakelse av deres radio-konsesjon på landsplan. I forbindelse med overtakelse av Fjelltjenesten i Finnmark i 2006 fulgte det også en god del radiomateriell. Mye av dette er utskiftet i dag.

SNO har etablert en rekke basestasjoner som eies av SNO eller vi leier plass hos andre.

Disse er bl.a. lokalisert i Skåk, Hardangervidda, Sirdal, Dombås, Oppdal, Femundsmarka, Namdal og Alta. Etter hvert har flere i lokalt SNO sett fordelene med etablering av basestasjon(er) innenfor sine geografiske områder. SNO disponerer i

Ved montering av basestasjonene er det ofte nødvendig å benytte helikopter for å frakte det tunge utstyret opp på fjelltoppene. Her prøvemonteres stasjonen på Hurrungane, Skjåk (1832 moh).

overkant av 200 radioenheter av forskjellige typer i operativ bruk over hele landet, medregnet maritim VHF.

I løpet av de senere år har etterspørselen av radiostasjoner som kan operere i lukkede nett fra lokalt SNO vært økende. Det at også radiostasjonene har felleskanaler i tillegg til SNOs egne kanaler gjør at radioutstyret har fått en større anvendelse enn tidligere.

På de fleste radiostasjoner som innkjøpes i dag legges det inn i tillegg til SNOs egne kanaler, jaktkanaler, sankekanaler og sikringsradiokanaler. Det er også gitt samtykke til at redningskanalene kan legges inn i SNOs radiostasjoner. I enkelte radioer er det også lagt inn de svenske jaktkanalene. Når det gjelder sikringsradiokanalene gis det muligheter til å sende nødmeldinger, da den enkelte radio har sin egen identitet, og som kan besvares fra omkring 90 vaktentraler i Norge. Disse mottakssentralene har SNOs vakttelefonnummer dersom våre mannskaper kommer i nød eller har behov for bistand.

Sikringsradioen (18 kanaler) er et VHF-samband primært beregnet for yrkesutøvere i jord- og skogbruk, men også for andre som ferdes i utmark tilbys sikringsradioen for å oppnå en bedre trygghet. Dette systemet har over 170 basestasjoner (gjennomssnakk) spredt rundt i hel Norge. De fleste nye radiostasjoner som er anskaffet av SNO de siste år har disse frekvensene lagt inn i radioene, og som vil gi en økt trygghet for våre mannskaper.

I løpet av 2010/2011 ble det foretatt anskaffelser av to nye transportable basestasjoner for utprøving i Sirdal (Gråmannsfjellet) og i Alta (Ginusvarre). Begge prøvene var vellykket når det gjelder dekningsområder, men fortsatt ønskes utprøving fra nærliggende fjelltopper i 2012, før endelig søknader om plassering innsendes for godkjenning. Det er imidlertid ikke bare å ta seg til rette i høyfjellet og spesielt ikke innenfor verneområder eller tilsvarende. Her må for eksempel kommunene, fylkesmenn, Post- og teletilsynet (frekvenser), og spesielt i Finnmark må Finnmarks-eiendommen (FaFo) og reindriften m.fl.

Foto: Henry Eide

involveres. Det foreligger også planer for utprøving av nye basestasjoner i Vadso og Bykle i 2012.

Alle er ikke like begeistret for SNOs og politiets installasjoner i høyfjellet. I en treårsperiode har det blitt utført skadeverk på våre solcellepanel på installasjonen Hurrungen i Skjåk. Forholdet er anmeldt med sterk mistanke til hvem som står bak, uten at dette er bevist.

SNOs radiostasjoner har muligheter for både en- og tofrekvens kommunikasjon

For vintersesongen 2010/11 ble det påsatt pleksiglass over solcellene, og ved senere inspeksjoner av anlegget, er intet skadeverk utført. Om det har vært avisskrivingen, lensmannens interesse som har vært årsaken vites ikke. Men det kan samtidig nevnes at kraftig vind har skadet anlegget en god del.

Foto: Bent Broen

For å oppnå størst mulig dekning blir basestasjonene plassert høyt til fjells eller andre sentrale punkter, gjerne utilgjengelige steder, med de driftsproblemer dette innebærer. Spesielt i høyfjellet om vinteren med store islaster på hus-, antennebærere og ikke minst antenner.

Foto: Bent Broen

Basestasjonen på Forollhogna, på grensa mellom Sør-Trøndelag og Hedmark, eies av Forollhogna villreinutvalg. Både Fjellstyrene og SNO har tilgang til stasjonen og samarbeider om tilsyn og vedlikehold. Utskifting av batterier skjer enklest om vinteren da det også må føres tilsyn i forhold til eventuelle isskader.

230 millioner til fordeling

I SNOs eget budsjett (kap. 1426) for 2011 ble det stilt 211,8 mill. til disposisjon for å løse landets naturoppsynsoppgaver,

i vid forstand. Dette var en økning i forhold til 2010 (5 %) og omtrent på samme nivå som i 2009 (se tabell).

Totalt budsjett/regnskap for SNO (kap. 1426) de tre siste årene. For 2009 og 2010 er det regnskapstallene som er oppgitt, mens det for 2011 er saldert budsjett.

	2009	2010	2011
Driftsbudsjett (.01)	97,3	110,6	117,2
Tilsyn (.21)	-	-	9,0
Nasjonalparker (.30)	41,3	28,5	23,4
Verneområder/kulturlandskap (.31)	52,1	40,8	38,5
Skjærgårdstjenesten (.32)	18,4	21,8	23,7
Totalt	209,1	201,8	211,8

Gjennom budsjettdebatt i Miljøkomiteen på Stortinget, tilde-
lingsbrev og disponeringsskriv fra Miljøverndepartementet og
Direktoratet for naturforvaltning blir de budsjetterte rammene
disponert til ulike prosjekter og formål. På denne måten stilles
midler til disposisjon for andre forvaltningsnivå og avdelinger
enn de i utgangspunktet var budsjettert til.

Fra SNO sitt budsjett ble det tildelt midler fra 1426.31-posten
til et samarbeidsprosjekt om utvalgte kulturlandskap i land-
bruket. SNO ble videre tildelt ekstra midler fra MDs budsjett
(kap. 1400) og DN (kap. 1427), slik at den totale budsjett-
rammen for SNO i 2011 ble på kr. 229,7 millioner (se tabell).

Endelig budsjetttrammer for SNO i 2011.

Kap.		Budsjett
1400.01	Tiltak/uttak av rovvilt	970
1400.21	Mennesket og naturarven	2.000
1410.21	Overvåking rovvilt og fjellrev	4.930
1425.71	Tilskudd villreinnemnder/villreinovervåking	750
1426.01	Drift SNO, med tjenestekjøp m.m.	120.272
1426.21	Tjenestekjøp fjellstyrer, Statskog, allmenninger	9.000
1426.30	Tiltak i nasjonalparker	23.886
1426.31	Tiltak i andre verneområder og kulturlandskap	34.911
1426.32	Skjærgårdstjenesten	30.827
1427.21	Tiltak og overvåking gaupe, mårhund og moskus	820
1427.73	Forebyggende og konfliktdempende tiltak rovvilt	350
1427.76	Klimapark 2469	1.000
Totalt		229.716

Tallene er angitt i 1.000 kr.

17 millioner til Statskog, fjellstyrene og bygdeallmenningene

Budsjettet for 2011 var første gang deler av tjenestekjøpet fra
fjellstyrene, Statskog og bygdeallmenningene var flyttet over på
egen post i SNOs budsjett (1426.21), med en budsjettert ramme
på ni millioner kroner. Disse midlene ble i hovedsak tildelt de
ulike aktørene til tilsyn med de store verneområdene, nasjonal-
parker og landskapsvernområder. I tillegg til dette ble det også
kjøpt tjenester for spesielle tiltak i verneområdene, kartlegging

og overvåking av rovvilt, fjellrev, villrein og moskus mm. Totalt
ble det i 2011 kjøpt tjenester fra disse aktørene for over 17 mil-
lioner kroner (se tabell).

I tillegg til Statskog Fjelltjenesten i Nordland og Troms ble det
inngått tjenestekjøpsavtaler med 29 fjellstyrer og fire bygdeall-
menninger i Sør-Norge.

Tjenestekjøp fra Fjellstyrene, Statskog fjelltjenesten og bygdeallmenningene i 2011.

Budsjettkap.	Fjellstyrer	Statskog	Bygde- allmenninger	Samlet
1426.21	4.558	4.182	242	8.982
Andre poster	2.169	5.632	268	8.069
Totalt tjenestekjøp	6.727	9.814	510	17.051
Antall	29	1	4	

Tallene er angitt i 1.000 kr.

Foto: Arne John Mørtensen

Overvåking og oppfølging av moskusstammen på Dovre er SNO sitt
ansvar, men gjennomføres i samarbeid med Oppdal Bygdeallmenning og
Dovre og Lesja Fjellstyrer.

903 tiltak i verneområder og kulturlandskap

I 2011 ble det iverksatt over 900 ulike tiltak i verneområder og kulturlandskap her i landet, til en samlet kostnad på over 45 millioner kroner. Noen av tiltakene er store og ressurskrevende, mens andre kan være små informasjonstiltak. Dette er en liten økning i forhold til omfanget i 2010.

Mange av tiltakene omfatter skjøtsel av i verneområdene, for å opprettholde verneverdiene og formålet med vernet. Ellers er

det en rekke prosjekter på tilrettelegging for bruk av områdene, gjennom bygging av stier, bruer, observasjonstårn osv. Det er også mange prosjekter som innebærer fjerning av fremmede arter, slik som sitkagran.

Mange av disse prosjektene blir organisert og gjennomført av lokalt SNO, både gjennom egeninnsats, men i stor grad ved tjenestekjøp og kontrakter med lokale entreprenører.

Fylke	Nasjonalparker (1426.30)		Andre verneområder (1426.31.1)		Kulturlandskap (1426.31.3)		Samlet tildeling	
	Beløp	Antall prosjekt	Beløp	Antall prosjekt	Beløp	Antall prosjekt	Beløp	Antall prosjekt
Aust-Agder	372 000	2	948 000	24	50 000	2	1 370 000	28
Buskerud	895 000	10	1 083 500	52	140 000	3	2 118 500	65
Finnmark	1 520 000	22	354 000	24			1 874 000	46
Hedmark	616 000	14	279 000	6			895 000	20
Hordaland	669 000	10	1 554 000	29			2 223 000	39
Møre og Romsdal	715 000	9	1 140 000	34	70 000	4	1 925 000	47
Nordland	1 870 500	31	2 313 000	52	100 000	1	4 283 500	84
Nord-Trøndelag	710 000	8	2 175 000	51	185 000	8	3 070 000	67
Oppland	3 353 000	33	1 833 000	39	40 000	1	5 226 000	73
Oslo og Akershus			1 852 500	43	30 000	1	1 882 500	44
Rogaland	645 000	6	2 285 000	34	180 000	5	3 110 000	45
Sogn og Fjordane	3 600 000	33	865 000	22	260 000	5	4 725 000	60
Sør-Trøndelag	772 000	14	1 433 500	54	230 000	9	2 435 500	77
Telemark	375 000	4	1 552 375	31	220 000	3	2 147 375	38
Troms	995 000	17	628 000	17	100 000	2	1 723 000	36
Vest-Agder	900 000	11	1 213 500	46	155 000	8	2 268 500	65
Vestfold			1 415 000	31			1 415 000	31
Østfold	1 270 000	5	910 000	31	140 000	2	2 320 000	38
Sum	19 277 500	229	23 834 375	620	1 900 000	54	45 011 875	903

Foto: Erlend Skutberg

Lyngbrenning er et tiltak som gjennomføres for å opprettholde lyngheiene i kulturlandskapet på kysten.

116 pluss 170 ansatte

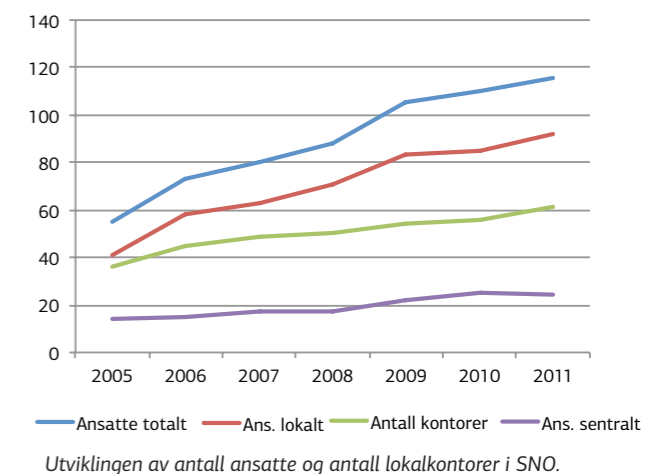
Foto: Øyvind Nordahl Neass

SNO har årlige samlinger for de faste ansatte, her fra høsten 2011.

SNO er organisert som en del av Direktoratet for naturforvaltning, med sentral administrasjon i Trondheim. Ved utgangen av 2011 hadde SNO 116 faste tilsatte på heltid eller deltid. Av disse er 24 knyttet til sentraladministrasjonen i Trondheim og 92 arbeider som naturoppsyn eller naturveiledere knyttet til de 61 lokale kontorene som er spredt over hele landet. I tillegg til de faste ansatte på heltid / deltid ble det i 2011 foretatt en endring i tilsetningsforholdet til ca 170 av Rovviltkontaktene. De er nå fast tilsatte på tilkalling, men jobber fortsatt på timebasis ut fra i hovedsak hendelsesstyrte oppdrag.

Etaten er i dag organisert i seks seksjoner, fordelt på fire ulike fagområder, Rovviltseksjonen, Naturveilederseksjonen, Nasjonalparkseksjonene (delt i Nord- og Sør-Norge) og Kystseksjonene (også delt i Nord- og Sør-Norge). I løpet av 2011 ble det startet organisasjonsutviklingsprosess, der det blant annet skal gjøres en gjennomgang av organiseringen av hele virksom-

heten for å finne fram til den mest hensiktsmessige måten å organisere / administrere SNO på. Et endelig valg av organisasjonsmodell vil bli tatt i 2012, med implementering fra 2013.

142 272 timer naturoppsyn

Totalt ble det registrert over 142.000 på de 92 faste ansatte i SNO i 2011. Disse fordelte seg i hovedsak i tre hovedgrupper, arbeid i nasjonalparker, andre verneområder og rovvilt. I tillegg utgjør overvåking og tiltak for øvrige viltarter, sjøfugl, laks og trua arter også ca 1/5 av tiden. Den resterende tiden ble brukt til motorferdselkontroller, kulturminner og kulturlandskap, samt arbeid med forurensning. Timefordelingen i 2011 er omtrent likt med fordelingen i 2010.

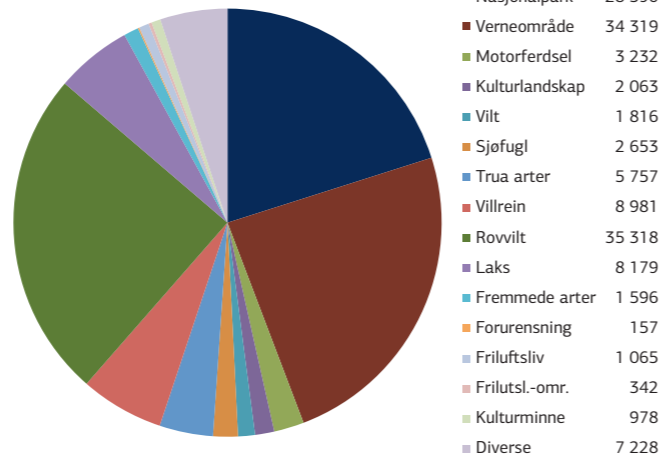

Foto: Arne Johs. Mortensen

Arbeid med kulturminner, kartlegging og registrering av funn, og tilsyn med kulturminner har så langt vært en liten del av tidsbudsjettet for SNO. I 2011 ble det registrert knapt 1000 timer, 0,7 %, på dette arbeidet.

45 901 informerte og veiledet

Informasjon og veiledning er viktige oppgaver for SNO. Informasjonsarbeidet SNO utfører skjer på ulike arenaer og for ulike målgrupper. Alle som jobber som naturoppsyn kommer i kontakt med brukere av naturen, både gjennom tilfeldige møter og ønsket informasjon. I forbindelse med naturoppsyn kan det ofte være behov for å gi veiledning angående lovverk og retningslinjer.

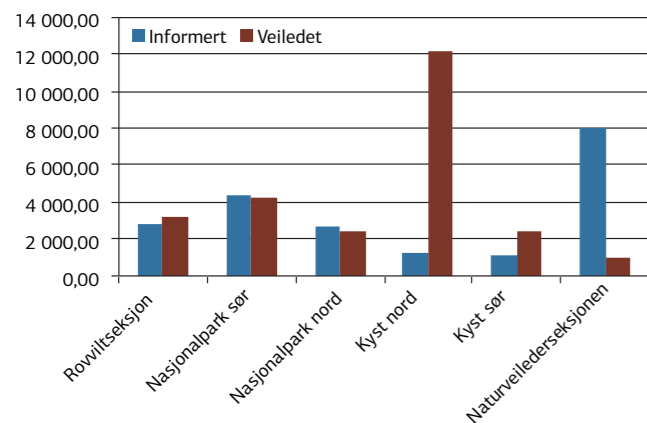
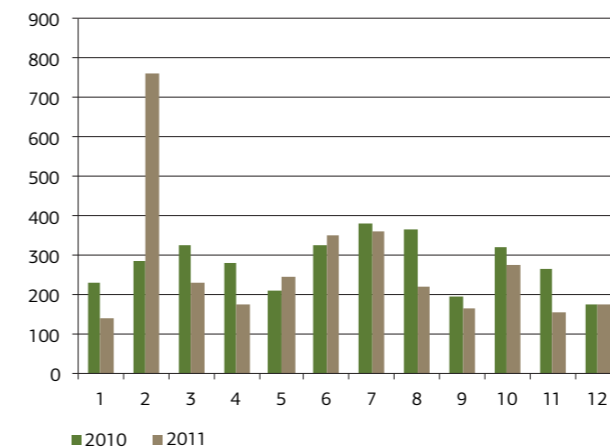

Foto: Arne Johs. Mortensen

SNO har flere lavvoer som brukes flittig ved naturveiledning og informasjon til skoleklasser og andre grupper.

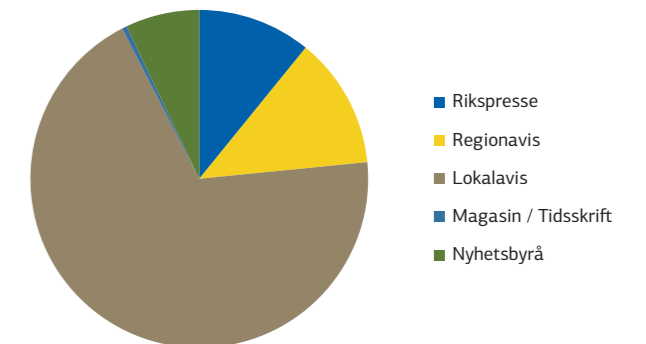
3 247 medieomtaler av SNO

Med bakgrunn i mediaovervåkingen som leveres av Retriever AS, ble det i 2011 funnet 875 oppslag i papirmedier (26,9 %) og 2372 oppslag på web (73,1 %), totalt 3247. Dette var omtrent på samme nivå som i 2010, totalt en nedgang på 3,3 %. I tillegg kommer innslagene i radio og TV, som ikke inngår i denne statistikken.

Medieomtaler av SNO i 2010 og 2011 fordelt på de enkelte månedene.

Generelt i 2011 var det færre medieoppslag gjennom året, men med svært mange i februar. Dette hadde sammenheng med det store fokuset SNO fikk i forbindelse med Godafossulykken (se s. 22-25). Av papirmediene var det en stor overvekt av lokale aviser som hadde oppslag om SNO.

Fordelingen av de 875 oppslagene i papirmedier i 2011.

Norske fylker	Antall
Sør-Trøndelag	803
Nordland	745
Sogn og Fjordane	733
Aust-Agder	729
Troms	705
Hedmark	702
Nord-Trøndelag	696
Vestfold	679
Finnmark	672
Vest-Agder	670
Oppland	662
Hordaland	652
Østfold	641
Telemark	640
Buskerud	631
Akershus	627
Møre og Romsdal	604
Rogaland	590
Oslo	526

Den fylkesvise dekningen av medieomtalen viser at det er relativt lik dekning over hele landet.

Foto: Terje Haugland

Mange av medieoppslagene stammer fra intervjuer i felt. Her under opptak av et innslag om oter på kysten av Hordaland til UT I NATUREN, på NRK-TV.

6 839 kadaver av sau, rein og andre arter

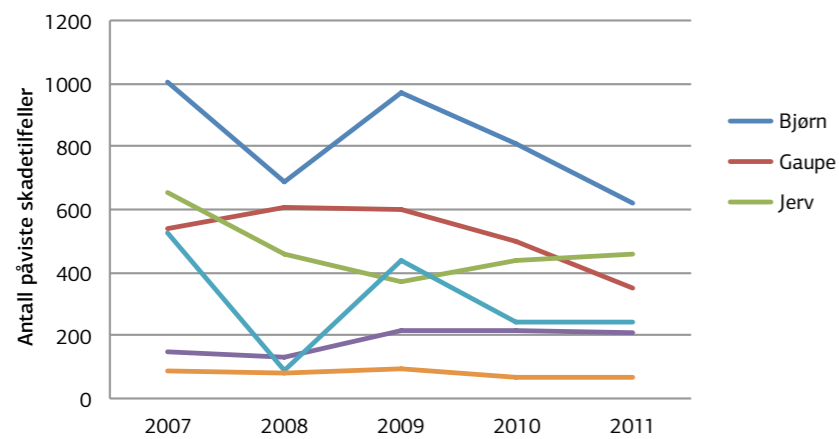
SNO har ansvaret for skadedokumentasjon på husdyr og tamrein som mistenkes å være drept eller skadet av rovvilt. Til dette arbeidet har SNO ansatt 175 personer på tilkalling, samt avtaler om tjenestekjøp fra fjellstyrer og andre foretak, i alt ca. 30 personer.

Erfaringsmessig blir kun en liten andel av sau og rein som forsvinner på beite gjenfunnet som kadaver.

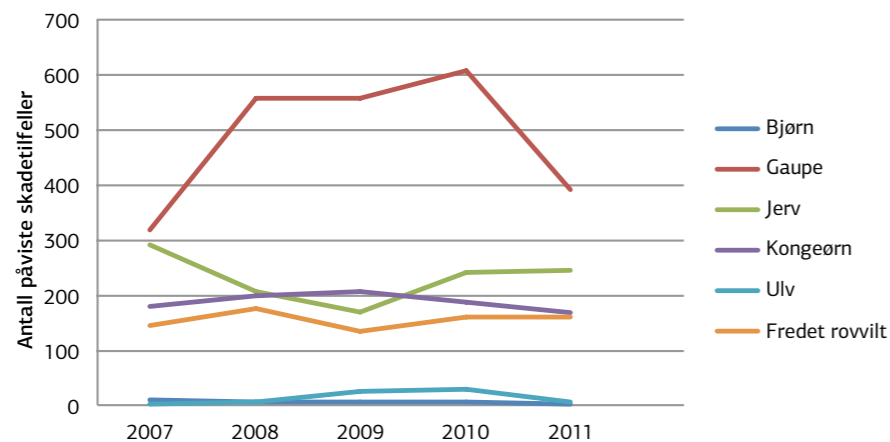
I 2011 har SNO registrert totalt 6839 meldinger om mulige rovviltskader i Rovbase. Disse fordelte seg på følgende måte,

med 4955 på sau, 1799 på rein og 85 på andre arter. Av de undersøkte sauene ble 1944 (39,2 %) påvist eller antatt drept av rovvilt, mens det tilsvarende på rein var 972 dyr (54,0 %), og 34 (40 %) av andre arter.

I figurene er det framstilt hvor mange sau og rein som ble påvist eller antatt drept av de ulike rovviltartene. Totalt over hele perioden fra 2007 – 2011 var det en nedgang på 21 % av påviste og antatte skader på sau, og 4 % på rein.

Antall sau og lam påvist eller antatt drept av rovvilt i Norge i 2007 – 2011. Kilde: Rovbase.

Antall tamrein påvist eller antatt drept av rovvilt i Norge i 2007 – 2011. Kilde: Rovbase.

Kadaverkontroll – drept av rovvilt?

Våren 2011 ga SNO ut ei praktisk håndbok som kan benyttes ved undersøkelser av husdyr eller tamrein som mistenkes å være drept eller skadet av rovvilt. Hovedhensikten med boka er å gjøre kunnskap om rovviltskader lett tilgjengelig, slik at alle som blir involvert i arbeid med dokumentasjon av skade har et felles skriftlig og billedlig grunnlag. Målgruppen for boka er primært rovviltpersonell i Statens naturoppsyn (SNO), men også dyreeiere og andre interesserte vil ha nytte av boka. Boka skal blant annet benyttes i dialog mellom dyreeiere og rovviltpersonell i SNO i forbindelse med undersøkelse av kadaver.

kunnskap med bakgrunn i mange tusen kadaverundersøkelser. I de tilfellene der skadevolder er kjent og dokumentert, danner dette grunnlag for kunnskap om hvordan de ulike rovviltartene angriper, avliver og håndterer sine byttedyr. Boka presenterer viktige deler av denne kunnskapen, i hovedsak gjennom typiske eksempler på dokumenterte tilfeller av ulike dødsårsaker.

Håndboka er utarbeidet av Mogens Lorentzen og Jon Erling Skåtan i samarbeid med det øvrige rovviltpersonellet i SNO. Fagpersoner fra Veterinærinstituttet i Trondheim, Norsk Institutt for Naturforskning (NINA), Viltskadecenter i Sverige, Direktoratet for naturforvaltning og fylkesmannen i Hedmark har bidratt med verdifulle innspill og kommentarer til manuskriptet. Håndboka kan bestilles fra SNO eller lastes ned fra internettetsiden.

Siden 1980-tallet er det i Norge gjennomført systematiske undersøkelser av døde og skadde husdyr og tamrein når det har vært mistanke om at skaden har vært voldt av store rovvilt eller kongeørn. Gjennom dette arbeidet er det samlet

374 fjellrevhi kontrollert

I 2011 ble det i alt gjennomført 986 kontroller av 374 ulike fjellrevhi her i landet. De fleste av eller på oppdrag for SNO. Mange av disse hiene ligger langt fra vei og er tidkrevende å overvåke. Det var et spesielt år med mye smånagere, lemmen, over det meste av landet. I alt ble det påvist 40 ynglinger av fjellrev (38 dokumenterte og 2 antatt), og totalt ble det registrert hele 269 valper ved disse hilokalitetene.

SNO koordinerer det praktiske arbeidet med fjellrevovervåkningen i Norge gjennom seks regionale koordinatorene, som hver er ansvarlig for gjennomføringen innenfor sin region (Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Norge Nord og Sør-Norge Sør). Mye av arbeidet delegeres til Fjelltjenesten i Nordland og fjelloppsynet i Fjellstyrene og Bygdeallmenningene fra Nord-Trøndelag og sørover. På Finse og i Finnmark er også forskningsmiljøene ved NINA og Universitetet i Tromsø involvert i arbeidet.

I tillegg til overvåkingsarbeidet er det igangsatt tiltak for å styrke fjellrevbestanden en rekke steder. Dette skjer både gjennom avl som NINA er ansvarlig for og utsetting av rever i aktuelle yngleområder. Her har SNO bistått i utsettingsarbeidet både på Saltfjellet og Finse. Det er også satt ut fórautomater flere steder, som fylles med hundepellets, for å styrke overlevel-

Foto: Vegar Pedersen

For å styrke overlevelsen gjennom vinteren og for valpene er det satt ut fórautomater i flere fjellområder, her fra Saltfjellet.

sen spesielt gjennom vinterhalvåret. Både montering og etterfylling av fóror organiseres gjennom SNO.

Et annet tiltak SNO har vært ansvarlig for, er desimering av rødrevbestanden i de viktigste yngleområdene for fjellrev. Det gjelder Varanger og Kautokeino i Finnmark, Lierne i Nord-Trøndelag og Sylan/Kjølifjellet i Sør-Trøndelag. Totalt ble det felt 52 rødrev i disse områdene.

Geografisk fordeling av hi kontrollert i 2009 (364), 2010 (337) og 2011 (374). Kilde: NINA Rapport 767.

Ynglinger av fjellrev i 2009 (n= 0), 2010 (n=16) og 2011 (n= 40). Kilde: NINA Rapport 767.

Foto: Carl Norberg

I 2011 ble det registrert hele 269 fjellrevvalper her i landet.

20 243 artsobservasjoner registrert

Feltaktiviteten til SNO resulterer i et stort antall observasjoner og registreringer av mange ulike arter og artsgrupper. For noen av disse artsgruppene er det utviklet egne databaser for lagring av observasjoner, slik som i Rovbase for rovdyr og rovfugler. De øvrige observasjonene lagres i Artdatabanken sin database artsobservasjoner.no.

Alle observasjoner som er gjort av SNO-ansatte eller gjennom tjenestekjøp for SNO merkes med prosjekt Statens naturoppsyn.

SNO har i løpet av 2011 lagt inn vel 20.000 observasjoner i databasen, de aller fleste er av fugler (97 %). Økningen fra 2010 (68 %) representerer mer en økning i bruken av databasen, enn en økning i registreringsarbeidet i SNO.

Artsgruppe	2010		2011	
	Antall obs	Antall arter	Antall obs	Antall arter
Fugler	11669	238	19604	250
Pattedyr / krypdyr / amfibier	501	33	495	34
Småkryp / insekter	19	15	28	20
Vekster / planter	245	137	116	66
Totalt	12434	423	20243	370

Foto: Liv Byrkjeland

579 lovbrudd på miljølovene er anmeldt

SNO har oppsyn og fører kontroll med at bestemmelsene i viltloven, laks- og innlandsfiskloven, naturmangfoldloven (naturvernloven før juni 2009), motorferdselloven, friluftsløven, kulturminneløven, markaløven og deler av forurensningsloven blir overholdt i norsk natur. I tillegg til brudd på de åtte miljølovene anmeldes også overtredelser av andre lover, slik som havressursloven, våpenloven, veitrafikkloven og plan- og bygningsloven, når dette var nødvendig.

I 2011 ble det anmeldt 579 lovbrudd fra SNOs faste ansatte og gjennom de tilsynstjenestene SNO kjøper fra andre. Dette er lavere enn tilsvarende tall for de siste fire årene på de fleste av lovområdene. Samlet sett er det 22 % lavere enn i 2010 og nesten en halvering (- 44 %) i forhold til tallene for 2008.

	2007	2008	2009	2010	2011
Viltloven	31	35	21	35	14
Laks- og innlandsfiskloven	374	564	547	503	371
Naturmangfoldloven *	61	63	63	81	48
Motorferdselloven	128	126	84	56	55
Friluftsløven	1	0	0	4	0
Kulturminneløven	0	0	0	0	1
Forurensningsloven	10	5	4	5	2
Markaløven	-	-	0	0	1
Andre lover	27	234	90	60	87
Totalt	632	1027	809	744	579

*) Naturvernloven for 1/7-2009

Foto: Carl Norberg

Funn av ulovlige feller hører med til sjeldenhetene, men saker avdekkes nesten årlig.

